

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

РУХАНИЯТЫ БАЙ ЕЛДІҢ ОЙЫ – ОЗЫҚ, БОЛАШАҒЫ – ЖАРҚЫН

21 МАМЫРДА ПРЕЗИДЕНТ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ КҮНІНЕ АРНАЛҒАН САЛТАНАТТЫ ІС-ШАРАҒА ҚАТЫСЫП, САЛА МАМАНДАРЫН КӘСІБИ МЕРЕКЕСІМЕН ҚҰТТЫҚТАДЫ.

Жиында сөйлеген сөзінде Мемлекет басшысы мәдениет пен өнердің ел руханиятындағы айрықша рөліне, осы бағыттағы мемлекеттік саясат пен алдағы міндеттерге тоқталды. Сондай-ақ мәдени инфрақұрылымды дамыту, дәстүрлі өнерді қолдау, кітап оқу мәдениетін ілгерілету және жасанды интеллекттің білім беру жүйесіне енгізу сияқты бірқатар маңызды бастамалар туралы айтып, мәдениет саласы өкілдерін мемлекеттік наградалармен марапаттады.

– Бұл – еліміз үшін мән-маңызы айрықша мереке. Мәдениет – халқымыздың ұлттық болмысы мен рухани дербестігінің арқауы екенін бәріміз жақсы білеміз. Мәдени және рухани дүниесін сақтай білген елдің мәртебесі биік, мерейі үстем болары айқын. Сіздер осы игі мақсат жолында табанды жұмыс істеп келесіздер. Қоғамымыз бұл еңбекті жоғары бағалайды. Бүгін мен кәсіби мереке күні еліміздегі барша мәдениет және өнер

саласы мамандарына шынайы алғысымды білдіремін! Қазақ – өнердің киесін ұғатын, өнерпаздың қадірін білетін жұрт. Біз ерекше дарын иелеріне әрдайым лайықты құрмет көрсетеміз. Жұртымыз

«Өнердің өрісі кең» деп сіздерді қашанда қадірлеген. Міне, бүгінгі жиын да соның бір көрінісі. Шын мәнінде, руханияты бай елдің ойы озық, болашағы жарқын болады, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы қазір елімізде ауқымды өзгерістер болып жатқаны туралы да айтты.

– Бұл жай ғана өзгерістер емес: еліміздің болашағына тікелей қатысы бар,

мағынасы ауқымды, терең, кешенді, жүйелі реформалар жасалуда. Мақсатымыз – Отанымызды күшті, озық мемлекет ретінде дамыту, сондай-ақ дарынды, отаншыл, жігерлі және көзі ашық, көкірегі ояу жастардың өмір жолын ашып беру. Наурыз айында бәріміз бір ел, бір халық болып конституциялық реформаға бірауыздан қолдау көрсеттік. Ортақ іске мәдениет саласының мамандары мен өнер қайраткерлері де белсене атсалысты. Саяси науқан кезінде халқымыз еліміздің жарқын болашағына үлкен сеніммен қарап, тарихи таңдауын жасады. Осылайша, жаңа Конституциямыз туғырына қонды. Расында, бұл Қазақстанның келешегін айқындайтын маңызды шешім болғаны анық. Ата Заң – ел тәуелсіздігі мен мемлекеттігінің мызғымас кепілі, халқымыз жүріп келе жатқан жолдың басты темірқазығы. Конституцияда ұлтымыздың мүддесі, мақсат-мұраты мен арман-тілегі айқын көрініс тапты. Ата Заңға сәйкес еліміздің егемендігін, жеріміздің тұтастығын, азаматтардың құқығы мен бостандығын қорғау бұлжымас қағидат саналады, – деді Президент.

Қасым-Жомарт Тоқаев Конституцияда тарихи-мәдени мұрамызды сақтау мәселесіне де баса назар аударылғанын жеткізді.

Жалғасы 2-бетте

ЖИ МЕКТЕПКЕ «БАРАДЫ»

Енді ЖИ білім беру жүйесінде ресми түрде қолданылмақ. Өткен аптада Президент осы шешімді бекітетін Жарлыққа қол қойған болатын. ЖИ білім саласына нақты қалай енгізіледі, қандай пайда, нендей қауіп? – саралап көрдік.

Өткен аптада Президент орта білім беру жүйесіне жасанды интеллекттің енгізу туралы Жарлыққа қол қойды. Басты мақсат – мектептердегі білім сапасын жақсартып, оқу процесін заманауи технологиялар арқылы жаңғырту. Құжатқа сәйкес, Үкімет 2026-2029 жылдарға арнайы жоспар әзірлейді. Бұдан бөлек, 2026 жылғы қыркүйекке дейін жасанды интеллекттің білім беру жүйесінде қолданудың бірыңғай стандарты бекітіледі. Оқушылар жасанды интеллектіге сауат-

ты сурақ қояды, мәтін жазуды 1-сыныптан бастап меңгереді, ал жоғары сынып оқушылары чат-боттар сияқты күрделі құралдарды өз бетінше жобалай алатын болады. Биылғы жаңа оқу жылынан бастап бастауыш сынып оқушылары үшін цифрлық сауат және жасанды интеллект пәні енгізілсе, жоғары сыныптар үшін информатика және жасанды интеллект сабағы оқытылатын болады.

Жалғасы 4-бетте

Алдан СМАЙЫЛ,

жазушы, Мемлекеттік сыйлықтың иегері:

ЦЕЛИНОГРАДТЫ ҚАЗАҚТАНДЫРУ ҮШІН КҮРЕСТІК

БІР ӘУЛЕТ АШАРШЫЛЫҚ ЗАУАЛЫНАН ҚАЛАЙ ӨТТІ? АТА МЕН ӘКЕНІҢ ӘНГІМЕСІ БАЛА ЖҮРЕГІН ҚАЛАЙ ТЕРБЕТТІ? ЦЕЛИНОГРАД ОБЛЫСЫ ҚАЛАЙ «ҰЛТТАР ЛАБОРАТОРИЯСЫНЫҢ» ОШАҒЫНА АЙНАЛДЫ? АҚМОЛАНЫҢ ТАРИХИ АТАУЫ ҚАЛАЙ ҚАЙТТЫ? ОБЛЫСТА ҚАЗАҚ БАЛАБАҚШАСЫ МЕН ҚАЗАҚ МЕКТЕПТЕРІ ҚАЛАЙ АШЫЛДЫ? ЖАЗУШЫ, МЕМЛЕКЕТТІК СЫЙЛЫҚТЫҢ ИЕГЕРІ, ҚОҒАМ ҚАЙРАТКЕРІ АЛДАН СМАЙЫЛМЕН ЖОЛЫҒЫП, ОСЫ ТАҚЫРЫПТАР ТӨңірегінде Әңгімелескен Едік.

15 БАЛАДАН 3-ЕУІ ҒАНА АМАН ҚАЛҒАН

– «Тамұқтан келген адам» романыңызды оқығанда бір әулеттің ашаршылықтағы ауыр тағдыры арқылы тұтас ұлттың тауқыметін бейнелегеніңізді сезіндік. Бұл тақырыпқа қалам тартуыңызға қандай жайт себеп болды?

– Менің ашаршылық тақырыбына қалам тартуыма атам Смайлдың бала кезімде айтқан әңгімелері көп әсер етті. Ол кісі балуан, сері болған кісі еді. Кезінде Балуан шолақпен бірге жүргенін айтатын. Сталин өлген соң Хрущев оны «жеке басқа табындырды, құғын-сүргін жасады» деп айыптады ғой. Ол кезде бір қазіргі Ұлытау облысы Жаңаарқа ауданының Бетпақдала жағындағы Айшырақ деген ауылда тірлік кешіп жаттық. «Киров», «Өркендеу», «Ленин» атты үш колхоздың шағын орталығында жеті кластық мектеп бар еді. «Өркендеуде» Ақселеу Сейдімбек өсті. Бәріміз бір ауылда ержеттік. Ауылдың маңында бетегелі жота-таулардың баурайынан Атасу өзені ағып жатады. Ауылдың

ақсақалдары қонақта яки өзен бойында, төбелерде бас қосып ақырын әңгіме бастайды. Атам мені қасынан тастамайтын. Айтқан әңгімелеріне құлақ түрсең, небір сұмдықты естисің. Тіпті, дәл сондай оқиға болды дегенге сенбейсің. Көзіне жас алып, қайғырып, кейде ызға булығып айтады. Атамның әкесі Жұмағұл деген малды кісі болыпты. Оның Смайл, Ақби, Әлі деген үш ұлы бар екен. Кәмпескілеу кезінде малын сыпырып алыпты.

Жалғасы 5-бетте

Зерделі ұлт болу – заман талабы

«АРТЫҚ БІЛІМ КІТАПТА, ЕРІНБЕЙ ОҚЫП КӨРУГЕ» ДЕП ҰЛЫ ОЙШЫЛ АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫ АЙТҚАНДАЙ, КІТАП – АДАМЗАТ БАЛАСЫНЫҢ САН ҒАСЫРЛЫҚ АҚЫЛ-ОЙЫН, РУХАНИ ТӘЖІРИБЕСІН, МӘДЕНИ ЖАДЫСЫН САҚТАП КЕЛЕ ЖАТҚАН ЕҢ ҚАСТЕРЛІ ҚАЗЫНА. БҮГІНДЕ МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВ КІТАП ОҚУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫ МӘСЕЛЕСІНЕ ЕРЕКШЕ НАЗАР АУДАРЫП КЕЛЕДІ. ЖУЫРДА ҚАБЫЛДАНҒАН «КІТАП ОҚУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫ ЖӘНЕ ЗЕРДЕЛІ ҰЛТ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӨНІНДЕГІ ШАРАЛАР ТУРАЛЫ» ЖАРЛЫҚ – СОНЫҢ АЙҚЫН ДӘЛЕЛІ. БҮЛ БАСТАМА – ЖАСТАРДЫҢ КІТАПҚА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРЫП, РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН МАҢЫЗДЫ ҚАДАМ БОЛЫП ОТЫР.

Күні кеше Президент қол қойған кітап оқу мәдениеті туралы Жарлықта не қамтылғанына тоқталсақ, құжатқа сәйкес, адами капиталды дамыту, қоғамның зияткерлік және мәдени әлеуетін нығайту, білім беру, тәрбиелеу және оқу-ағарту ісінің негізгі элементі ретінде кітап оқу мәдениетін насихаттау, зерделі ұлт қалыптастыру, сондай-ақ шығармашыл, жасампаз және бәсекеге қабілетті тұлғаны дамыту үшін жағдай жасау мақсатында бірқатар шара қабылданады. Мәселен, Мәдениет, білім беру және инновациялар салас-ындағы мемлекеттік

саясаттың басым бағыттары болады. Оның ішінде кітап оқу мәдениетін дамыту және зерделі ұлт қалыптастыру, оқырмандарға арналған заманауи инфрақұрылымды дамыту, цифрлық құралдарды кеңінен қолдана отырып, жаңа форматтағы кітапханалар, қоғамдық кеңістіктер құру, туындылары жас ұрпақты Қазақстан Республикасы Конституциясының негізгі қағидаттары мен ережелерін құрметтеу рухында тәрбиелеу ықпал етіп жүрген отандық жазушылар мен ақындарды қолдау, баспагерлер мен кітап өнімін тартушылардың

мемлекет үшін пайдалы қызметтерін ынталандыру, ұлттық әдеби мұраны ел ішінде және шетелде насихаттау.

КІТАПҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚ АРТЫП КЕЛЕДІ

«Ең бастысы, қоғамда кітапқа деген қызығушылық артып келе жатқаны бәрімізді қуантады. Әсіресе, балалар әдебиетіне сұраныс еселене түсті. Тек соңғы жылдың өзінде бұл көрсеткіш 75 пайыз өсті. Қазақ классикасына және қазақ тіліне аударылған әлем әдебиетінің таң-

даулы туындыларына деген сұраныс та 50 пайыз өсті. Ендігі міндет – осы оң үрдісті жүйелі түрде қолдау және одан әрі дамыту». Осылай деген Премьер-Министрдің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі Аида Балаева Жарлық-

қа қатысты және кітап оқу мәдениетін қалыптастыру бойынша елімізде атқарылып жатқан жұмыстар жайлы баяндаған болатын.

Жалғасы 6-бетте

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

РУХАНИЯТЫ БАЙ ЕЛДІҢ ОЙЫ – ОЗЫҚ, БОЛАШАҒЫ – ЖАРҚЫН

Басы 1-бетте

– Енді мәдениет саласын қолдау – мемлекеттің конституциялық міндеті. Қазір бұл бағытта ауқымды шаруа жасалып жатыр. Мен Мемлекет басшысы ретінде ұлт руханиятына адал қызмет етіп жүрген мамандардың әлеуметтік жағдайын жақсартуға ерекше мән беріп отырым. Мәселен, соңғы бес жылда олардың жалақысы екі есе ұлғайды. Биылдан бастап өнерпаздарға берілетін мемлекеттік стипендия көлемі екі есе өседі. Тек бытырдың өзінде елімізде 61 мәдениет нысаны салынды. 250-ден астам мекемеге жөндеу жұмыстары жүргізілді. Өткен жылы Президент Жарлығымен үш бірдей мұражайға «Ұлттық» мәртебе берілді. Бұл жұмыс биыл да жалғасын табады. Меніңше, Максим Горький атындағы Мемлекеттік академиялық орыс драма театрына және Еркеғали Рахмадиев атындағы Мемлекеттік академиялық филармонияға «Ұлттық» мәртебе берілсе, орынды болар еді. Сондай-ақ Сәбит Мұқанов атындағы облыстық қазақ музыкалық-драма театрына «Академиялық» мәртебе беру керек деп есептеймін. Аталған өнер ұжымдары тұтас еліміздің рухани мұрасын байытуға өлшеусіз үлес қосып келеді, – деді Президент.

Бұдан бөлек, Мемлекет басшысы дәстүрлі өнерді, әсіресе, жыр, терме, күй өнерін дамытуға ерекше мән беру қажет деп санайды.

– Төл өркениетіміздің осындай теңдессіз қазыналарын дәріптеп жүрген өнер адамдарына қолдау көрсету маңызды. Осы орайда, мен «Асыл мұра» ұлттық сыйлығын тағайындау туралы шешім қабылдайтын болдым. Бұл марапат дәстүрлі өнер өкілдерін қолдауға, олардың шығармашылығын насихаттауға, ұлттық өнердің беделін арттыруға ықпал етеді. Осы жоғары дәрежелі сыйлықпен тиісті министрліктің ұсынысы бойынша Мемлекет басшысының Жарлығымен лайықты өнер және мәдениет қайраткерлері марапатталады, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президенттің айтуынша, мәдениет пен өнер саласы ел өмірінің ажырамас бөлігі ретінде әрдайым мемлекет назарында болады.

– Еліміздің төл мәдениеті дүние жүзіне лайықты деңгейде танылып келеді. Халқымыз жақсы көретін әйгілі музыканттар, әншілер, актерлер, суретшілер, бишілер, креативті индустрия өкілдері және басқа да өнер шеберлері қазіргі қазақ руханиятының жарқын бет-бейнесіне айналды. Қазақстанның шетелде кеңінен танылған медиа жобасы – Silk Way Star халықаралық ән байқауы. Бұл – заманауи мәдени дипломатияның бір үлгісі. Еліміз халықаралық ұйымдармен ықпалдастықты айтарлықтай күшейтті. Ірі мәдени-ағарту жобалары белсенді түрде қолға алынып, ғылыми бастамалар көтерілуде. Бұл сан қырлы қазақ мәдениетін насихаттау бағытындағы дұрыс әрі қажетті іс. Бүгінгі кездесуіміз маңызды күннің қарсаңында өтуде. Мұның символдық мәні зор. 1992 жылы 22 мамырда Қазақстан ЮНЕСКО-ның толық мүшесі атанды. Айтпақшы, осыдан 34 жыл бұрын, дәл сол күні министрдің орынбасары ретінде аталған беделді халықаралық ұйымның Париждегі штаб-пәтеріне барып, ЮНЕСКО-ның сол

кездегі Бас директоры Федерико Майормен бірге осы тарихи уақиғаға қатысты құжатқа қол қойған едім. Содан бері еліміздің жиырмаға жуық материалдық және материалдық емес мұрасы, соның ішінде Түркістандағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесі ЮНЕСКО тізбелеріне енді. Бұл тізім алдағы уақытта ұлғаю түседі. ЮНЕСКО істері жөніндегі ұлттық комиссия мен тиісті министрліктерге осындай міндет жүктелді, – деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев кеше ғана Астанада Алтын Орда рөлін адамзат жылна-

масының бірегей тарихи, мәдениет және өркениет жобасы ретінде ғылыми тұрғыдан объективті зерделуге арналған халықаралық симпозиум өткенін еске салып, аталған шараның мән-маңызына тоқталды.

– Мен шағын баяндамада өз көзқарасымды жеткіздім. Оны білікті тарихшылар мен мәдениеттанушылардың, құқықтанушылардың Еуразия кеңістігіндегі тарихи үдерістердің түрлі аспектісіне қатысты кәсіби талқысына салуға болады деп ойлаймын. Алайда бұл ақпаратты бұра тарататын сауатсыздарға қол емес. Маусым айының алғашқы онкүндігінде III Архившілер конгресі өтеді. Биылғы басқосу жапайы цифрландыру мен жасанды интеллект дәуірінде тарихи-мәдени және деректі мұраны сақтау мәселесіне арналады. Біз – мәдениетіміз аралуан, бауырмал әрі кеңпейіл халықпыз. Еуразия кеңістігінде маңызды орын алатын және аталған субконтинентте жан-жақты қауіпсіздік жүйесін қалыптастыруға атсалысып жатқан прогрессивті, бейбітшілшіл ел ретінде Қазақстанның халықаралық беделін арттыру үшін осы мәдени ерекшелікті жан-жақты дәріптеудің мәні зор. Сонымен қатар жастарымызды жаңа геосаяси және геоэкономикалық жағдайдағы қатаң, тіпті, қатігез бәсекелес ортада барынша табысқа жетуге қазірден бастап даярлауымыз керек. Бұл – біздің басты міндетіміз, – деді Президент.

Сонымен қатар Мемлекет басшысы қоғамдық сананы жаңғырту туралы пайымын жеткізді.

– Біз ойы озық, өркениетті ел боламыз десек, ең алдымен қоғамдағы кез келген мәдениетсіз әрекетке, жабайы жүріс-тұрыс пен тұрпайы тағылыққа, яғни, вандализмге түбегейлі тосқауыл қоюымыз к-

рек. Өкінішке қарай, соңғы уақытта тарихи және мәдени нысандарға қасақана зиян келтіру жағдайлары жиілеп кетті. Мысалы, жақында ғана Маңғыстау облысының Ыбықты сай шатқалында болған оқиға бойынша тиісті өкілетті органдар қатаң құқықтық қорытынды шығаруы керек. Біз тұтас қоғам болып осындай заңсыз әрекеттерге үзілді-кесілді қарсы тұруымыз қажет. Занды құрметтеу, табиғатты аялау, жауапкершілік, жасампаз патриотизм қағидастары қоғамдық санада түбегейлі орнығуға тиіс. Бұл қасиеттер

сақ, жастарымыз дамудың даңғыл жолына түсе алмай, артта қалып қоюы мүмкін. Ал бұл мемлекетіміздің келешегі үшін аса қауіпті екені айтпаса да түсінікті. Біз, әрине, ондайға жол бермейміз, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Мемлекет басшысы алдымызда Әділетті, Таза, Мәдениетті, Өркениетті, түптеп келгенде, Озық ойлы Қазақстанды құру міндеті турғанын еске салды.

– Біз мұның аса жауапты әрі өте күрделі міндет екенін жақсы түсінеміз. Халқымыз «Әрекет түбі – берекет» деп бекер айтпаған. Шын мәнінде, озық және нағыз дамыған ел боламыз десек, ең алдымен, қоғамда жаңа мәдениет қалыптастыруымыз қажет. Еңбекқорлық, білімпаздық, жасампаздық, жанашырлық, отаншылдық қасиеттерін өскелең ұрпақтың бойына сіңіруіміз керек. Мұның бәрін күнделікті қажырлы еңбекпен, нақты іспен көрсетуіміз қажет. Заң мен тәртіп қағидаты мәдениеті жоғары қоғамда ғана берік орнығады. Бұл – ақиқат. Осы маңызды жұмысқа Сіздер де елеулі үлес қосып жүрсіздер, болашақта да солай болады деп сенемін, – деді Президент.

Қасым-Жомарт Тоқаев сөзін қорытындылай келе, бүгін төл мәдениетіміздің өрісін кеңейтіп, халқымыздың рухани дүниетанымын байыту жолында жемісті еңбек етіп жүрген бір топ азаматты жоғары мемлекеттік наградалармен марапаттау туралы шешім қабылдағанын жеткізді.

– Қазір біздің ортамызда белгілі әнші әрі домбырашы Татьяна Николаевна Бурмистрова отыр. Ол жарты ғасырға жуық уақыт бойы қазақтың дәстүрлі өнерін белсенді түрде кеңінен дәріптеп, жас дарындарға үлгі-өнеге көрсетіп жүр. Бүгін мен Татьяна Бурмистроваға ең жоғары «Отан» орденін беру туралы Жарлыққа

қол қойдым. Сонымен қатар бүгін жезтаңдай әнші, халқымыз, әсіресе, әйелдер қауымы жақсы көретін өнер иесі, Қазақстанның халық әртісі Мақпал Жүнісоваға екінші дәрежелі «Барыс» орденін тапсырамын. Михаил Лермонтов атындағы ұлттық орыс драма театрының актрисасы Марина Юрьевна Ганцева III дәрежелі «Барыс» орденімен марапатталады. Ол Қазақстан мәдениетінің дамуына елеулі үлес қосты. Таланты мен көпжылдық еңбегінің арқасында театр өнерін бағалай-

тын көрерменнің ықыласы мен сүйіспеншілігіне бөленді. Кәсіби мереке күні мәдениетіміздің дамуына зор еңбек сіңірген бірнеше өнер қайраткеріне «Қазақстанның халық әртісі» атағы беріледі. Жалпы, биыл елімізде 120 мәдениет және өнер қызметкері мемлекеттік марапатқа ие болады, – деді Мемлекет басшысы.

Президент төл мәдениетіміз түркі өркениетінің ажырамас бөлігі саналатынын жеткізді.

– Мен биыл Ұлыстың ұлы күнінде киелі Түркістан жерінде мемлекеттік наградалар қатарына Қожа Ahmet Yasaui орденін енгізу туралы маңызды бастама көтердім. Бұл марапат Қазақстанның дамуына айрықша еңбек сіңірген еліміздің және шетелдің белгілі ғалымдарына, мемлекет және қоғам қайраткерлеріне берілетін болды. Осы жоғары марапатты өткен аптада бірінші болып Түркия Президенті Режеп Тайип Ердоғанға және осыдан екі күн бұрын ЮНЕСКО-ның бұрынғы бас директоры Одрэ Азуле ханымға табыстадым. Азуле ханым кезінде Қазақстан мен ЮНЕСКО-ның ынтымақтастығын нығайтуға зор еңбек сіңірді, әсіресе, Қожа Ахмет Ясауи кесенесіне қатысты жұмысқа белсене атсалысты. Мұны ерекше атап өткім келеді. Сондықтан біз түркі бірлігін нығайтуға, ұлт мәдениетін дәріптеуге мол үлес қосқан шетелдік әріптестеріміздің еңбегін әрдайым жоғары бағалаймыз. Сонымен қатар бүгін мен ұлт өнеріне елеулі үлес қосып жүрген бірнеше азаматқа пәтер кілтін табыстаймын. 2024 жылдан бастап осы күнге дейін мәдениет және өнер қайраткерлеріне жалпы саны 200 пәтер берілді. Бұл игі үрдіс міндетті түрде өз жалғасын табады. Баршаңызға құтты болсын! Төл өнеріміз өркендей

берсін! Ұлт мәдениетінің мәртебесі әрдайым биік болсын! – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президент Жарлығымен мәдениет саласындағы жетістіктері мен елге сіңірген айрықша еңбегі үшін бір топ мәдениет өкіліне мемлекеттік награда табысталды. Марапаттау рәсмінде белгілі әнші Татьяна Бурмистрова, Мұхтар Әуезов атындағы Қазақ ұлттық драма театрының әртісі Бахтияр Қожа, түркиялық ғалым Кюршад Зорлу сөз сөйледі.

КӘСІПКЕРЛЕР ҚАНАТЫ ІТ МӘСЕЛЕЛЕРІН ТАЛҚЫЛАДЫ

АСТАНАДА АЛЕМ.АІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ОРТАЛЫҒЫ АЛАҢЫНДА «AMANAT» ПАРТИЯСЫ КӘСІПКЕРЛЕР ҚАНАТЫНЫҢ ІТ-ҚАУЫМДАСТЫҒЫМЕН ЖӘНЕ БИЗНЕС ӨКІЛДЕРМЕН КЕЗДЕСУІ ӨТТІ. ІС-ШАРАДА МӘЖІЛІС ДЕПУТАТТАРЫ, МҮДДЕЛІ МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАРДЫҢ БАСШЫЛАРЫ, ЖЕТЕКШІ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ КОМПАНИЯЛАРДЫҢ ЖЕТЕКШІЛЕРІ, БАНК СЕКТОРЫНЫҢ, ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЯ ОПЕРАТОРЛАРНЫҢ ӨКІЛДЕРІ МЕН ІТ-КӘСІПКЕРЛЕР БІР АЛАҢДА БАС ҚОСТЫ. ЖАЛПЫ САНЫ ШАМАМЕН 440 АДАМ ЖИНАЛДЫ. КЕЗДЕСУТЕ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРДІҢ ОРЫНБАСАРЫ – ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ДАМУ МИНИСТРІ ЖАСЛАН МӘДИЕВ ҚАТЫСТЫ, СОНДАЙ-АҚ ӨНІРЛЕР БЕЙНЕКОНФЕРЕНЦЫАЙЛАНЫС АРҚЫЛЫ ҚОСЫЛДЫ. ҚАТЫСУШЫЛАР ЦИФРЛАНДЫРУДЫ, ЖИ-ДІ ДАМУТҮ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЗАМАНАУИ ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БАҒЫТЫНДАҒЫ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫС ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫН ТАЛҚЫЛАДЫ.

Мәжіліс Спикері, «AMANAT» партиясының Төрағасы Ерлан Қошанов бүгінде цифрландыру және жасанды интеллект құралдарын енгізу ісіне мемлекет тарапынан баса назар аударылып отырғанын атап өтті. Бұл қадам мемлекеттің прогрессивті дамуына серпін беріп, барша қазақстандық азаматтың тұрмысын жақсартуға тиіс. Осы мақсатта қажетті инфрақұрылым құру, заңнаманы жаңғырту және ІТ-салаға инвестиция тарту жұмысы қамтамасыз етілуде. Ал дәл қазіргі кезеңде ең жоғары нәтижеге қол жеткізу үшін барлық мүдделі

тараптың күш-жігерін үйлестіру мәселесі ерекше маңызға ие.

– Бүгінде алдымызда ауқымды, бірақ қолжетімді міндет тұр – алдағы үш жылда Қазақстан толыққанды цифрлық мемлекетке айналуға тиіс. Бұл жай ғана мақсат емес – Мемлекет басшысы айқындап берген стратегиялық бағдар. Бұл істе тек кәсіби қауымдастықтың күш-жігері жеткіліксіз екені анық. Серіктестік – аса маңызды. Депутаттар, мемлекеттік органдар және осы сала арасында серіктестік болуы қажет. Сондықтан прогрестің, технология-

лардың және әрбір азаматқа берілетін жаңа мүмкіндіктердің символына айналатын Қазақстандң құру үшін күш біріктіруіміз керек, – деді Ерлан Қошанов.

Мәжіліс Спикері бүгінде депутаттар ІТ-қауымдастықпен бірлесіп цифрлық жаңғырту үшін аса маңызды заңдарды – Цифрлық кодексті, «Жасанды интеллект туралы» заңды және басқа да құжаттарды әзірлегенін ерекше атап өтті. Жаңа заңдар – заманауи жаһандық трендтерді ескеретін әрі мемлекеттің, бизнестің және азаматтардың мүдделерін назарға ала

отырып, мемлекеттің цифрлық болашағының нақты ережелерін айқындайтын құжаттар. Бұған қоса, депутаттар цифрландыру саласындағы ұлттық заңнаманы жетілдіру бойынша тұрақты түрде жұмыс жүргізіп келеді. Олар – диалог орнатуға әрдайым ашық.

Сондай-ақ Ерлан Қошанов депутаттар, мемлекеттік органдар және ІТ-саласы арасында қол жеткізілген нәтижелі ынтымақтастыққа тоқталды. Бұл өзара іс-қимыл әзірлеушілердің ІТ-саласындағы бастамаларын жүйелі әрі жедел түрде мемлекеттік шешімдерге айналдыруға мүмкіндік береді. Ол мысал ретінде тұрғындардың цифрлық сауатын арттыру бағытында атқарылған бірлескен жұмысты атады. Бұл жұмыс еліміздің барлық өңірінде, әсіресе аға буын өкілдері мен жастарға басымдық бере отырып жүзеге асырылуда. Аталған бастама аясында ел аумағында мыңдаған отбасы «Әлеуметтік әмиян» сервисін пайдалану және интернет арқылы қосымша табыс табу дағдыларын дамыту бойынша оқудан өтті. Ауылдық жерлерде саланың атсалысуы арқылы аудандық ІТ-хабтар ашылуда. Бүгінде тек Солтүстік Қазақстан облысының өзінде 14 аудандық ІТ-хаб ашылды. Бұл қадам ауыл жастарының білім беру ортасына қол жеткізуіне және жергілікті жерде стартаптарды іске қосу мен дамыту мүмкіндіктеріне жол ашады. Бұл – бірлескен жұмыстың жарқын үлгілері. Сондықтан оның аясын кеңейте түсу қажет.

Жасанды интеллект және цифрлық даму вице-министрі Бахтияр Мұхаметқалиев 2025 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанның ІТ-қызметтер экспорты 1,1 миллиард АҚШ долларынан асқанын атап өтіп, саланың одан әрі өсу әлеуеті жоғары екенін жеткізді. Сонымен қатар ол цифрлық экономиканы дамытуға қатысты бірқатар ұсынысын ортаға салды. Атап айтқанда, цифрлық шешімдерге арналған офтейк-келісімшарттарды енгізу, түрлі салық режимдері арасындағы салық-

тық кедергілерді жою, мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктерін дамыту және басқа да бастамалар ұсынылды.

«Атамекен» ҰКП Президиумы Төрағасы Қанат Шарлапаев елдің цифрлық трансформациясында жеке ІТ-бизнестің рөлін күшейту қажет екеніне назар аударды. Ол цифрлық құзыреттерді тәуелсіз бағалау жүйесін және ІТ-мамандарды халықаралық сертификаттау тетіктерін енгізу қажет екенін атап өтті. Сондай-ақ бизнеске арналған дайын цифрлық сервистер мен AI-шешімдерді енгізуді қолдау шараларын қамтитын «ШОБ-қа арналған цифрлық пакетті» іске қосуды ұсынды.

Өз кезегінде Astana Hub Бас директоры Мағжан Мәдиев «Amanat Hub» креатив орталығын таныстырды. Аталған хаб креативті идеяларды, вайбокодерлерді және ІТ-таланттарды қолдауға арналған жалпыұлттық алаңға айналып, жас азаматтарды Қазақстанның цифрлық болашағын дамыту ісіне тартады. Kaspi.kz АҚ Басқарма Төрағасы Михаил Ломтадзе ұлттық цифрлық қаржылық инфрақұрылымды қалыптастырудың және банк секторы мен мемлекет арасындағы серіктестіктің маңызын атап өтті. Freedom Telecom Operations ЖШС бас директоры Қайрат Ахметов 5G мен IoT-шешімдерін жедел енгізу үшін радиожіілік спектрін басқару жүйесін жаңғырту мәселесін көтерді. InnoForG ІТ-компаниясының негізін қалаушы Ханат Нұрекенов Smart City жобаларына жеке капитал тарту тетіктері мен қалалық ортаға арналған цифрлық шешімдерді дамыту мәселесі туралы баяндады. Қазақстандағы inDrive басшысы Арай Бекембаев платформалық жұмыспен қамту және цифрлық платформаларды реттеу ісін жетілдіру мәселелерін қозғады.

Сонымен қатар Қазақстандық ІТ-компаниялар Қауымдастығының Президенті Айымгүл Әбілева құқық қолдану тәжірибесінің теңгерімді моделін қалыптастыру және ІТ-кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы жағдай жасау қажет екеніне назар аударды.

Кездесу қорытындысы бойынша қатысушылар елімізде цифрландыру мен жасанды интеллектті дамытуға қажет ең қолайлы жағдай жасау бағытында Мәжіліс депутаттарының, мемлекеттік органдар мен ІТ-қауымдастықтың бірлескен жұмысын күшейтуге уағдаласты.

BIR TOLQYNDА ЖОБАСЫ ЖАСТАРМЕН АШЫҚ ДИАЛОГ ӨТКІЗДІ

АЛМАТЫДА «AMANAT» ПАРТИЯСЫНЫҢ «ЖАСТАР РУХЫ» ЖАСТАР ҚАНАТЫ ҰЙЫМДАСТЫРҒАН BIR TOLQYNDА ЖАСТАР ЖОБАСЫ АЯСЫНДА АШЫҚ ДӘРІСТЕР ӨТТІ. ЖОБА СТУДЕНТТЕРДІ, ЖАС МАМАНДАРДЫ ЖӘНЕ ҚОҒАМ БЕЛСЕНДІЛЕРІН БІРКІТРДІ. МҮНДАҒЫ МАҚСАТ – ЖАСТАР САЯСАТЫ, САЯСИ ЖҮЙЕНІ РЕФОРМАЛАУ, ҒЫЛЫМ МЕН ТЕХНОЛОГИЯ САЛАЛАРЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР БОЙЫНША БІЛІК ӨКІЛДЕРІМЕН ЖӘНЕ САРАПШЫЛАР ҚАУЫМЫМЕН АШЫҚ ДИАЛОГ ОРНАТУ.

Іс-шараға «AMANAT» партиясының Хатшысы Александр Данилов, Мәжіліс депутаты, «AMANAT» партиясы фракциясының мүшесі Әбүтәліп Мүтәлі, «Жастар Рухы» жастар қанатының төрағасы Ақерке Искандерова, «AMANAT» партиясы Алматы қалалық филиалының төрағасы Станислав Канқуров, Алматы қаласы мәслихатының төрағасы Мейірман Отыншиев, мәслихат депутаттары, Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасары Мирас Нысаналиев, сондай-ақ жастар ұйымдарының өкілдері қатысты.

«AMANAT» партиясының Хатшысы Александр Данилов жастарды саяси үдерістерге тартудың маңызына тоқталды.

– Жастардың Президент реформаларының қалай жүзеге асып жатқанын, елде не болып жатқанын нақты түсініп, саяси және қоғамдық үдерістерге белсенді қатысуы – біз үшін аса маңызды. Дәл осы мақсатта BIR TOLQYNDА жобасының жаңа маусымы қолға алынды. Жас көшбасшылар бұл ашық жобаға барынша көп қатысса дейміз. Бүгін біз конституциялық реформаны, өткен референдумды, бір палаталы Парламентке көшу мәселесін және өзге де

өзекті тақырыптарды талқылап жатырмыз. Мұның бәрі қазіргі саясат қалай қалыптасып жатқанын жастар толық түсінуі үшін қажет, – деді Александр Данилов.

Мәжіліс депутаты, «AMANAT» партиясы фракциясының мүшесі Әбүтәліп Мүтәлі жастарға жаңа мүмкіндіктер ұсыну ісіндегі партия рөліне тоқталды.

– Партия жастарға әлеуметтік тұрғыда өсу мен жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Мемлекет басшысы жастарды дамытуға ерекше мән беріп, Президенттік жастар кадр резерві бағдарламасына бастамашылық етті. Осындай бастамалар жастарға қолдау көрсету мақсатында жүзеге асырылуда, – деді депутат.

Өз кезегінде, «Жастар Рухы» жастар қанатының төрағасы Ақерке Искандерова жастарды белсенді азаматтық ұстаным танытуға шақырды.

– Біз осы елде өмір сүріп жатырмыз және саясат біздің өмірімізге тікелей әсер етеді. Біз өмір сүретін қағидалар заңдар арқылы қалыптасады. Жастар жаңа платформалар мен трендтерге тез бейімделеді. Сондықтан осы белсенділікті конструктивті арнаға бағыттау маңызды, – деді Ақерке Искандерова.

Алматы қаласы Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасары

Мирас Нысаналиев жастар саясатын жүзеге асыру ісіндегі серіктестіктің маңызын ерекше атап өтті.

– Тиімді жастар саясаты мемлекет, қоғамдық институттар және белсенді жастар арасындағы өзара тығыз іс-қимылсыз жүзеге аспайды. Алматыда біз «AMANAT» партиясымен, «Жастар Рухы» жастар қанатымен бірге жүйелі түрде жұмыс жүргізіп, жастарды қолдау мен дамытуға бағытталған жобаларды жүзеге асырып келеміз, – деді Жастар саясаты басқармасы басшысының орынбасары.

Дәрістер қаладағы төрт алаңында өтті. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде қатысушылар жоғары оқу орнының ғылыми-инновациялық инфрақұрылымымен танысып, Робототехника орталығы мен Farabi HUB-қа барды. Студенттермен өткен диалог барысында жастар саясаты, бастамаларды қолдау, ғылым мен технологияны дамыту мәселелері талқыланды.

DefenseTech Hub алаңында қатысушылар технологиялық жобалармен және QAISAR бастамасының қызметімен танысты. Кездесуде технологиялық даму, патриоттық тәрбие және жастардың азаматтық ұстанымын қалыптастыру мәселелеріне мән берілді.

Satbayev University-де техникалық мамандықтарда білім алып жатқан студенттермен инженерлік білім, кәсіби даму және жас мамандардың мансаптық мүмкіндіктері туралы ашық диалог өрбіді. Қорытынды кездесу қаладағы «Жастар Рухы» жастар қанатының орталығында ұйымдастырылды. Қатысушылар орталық қызметімен танысып, жастар қауымымен алдағы жұмыс форматтарын талқылады.

BIR TOLQYNDА жобасы негізінде қатысушылардың толыққанды қауымдастығы қалыптасады. Бұл алаң сарапшылармен және қоғам қайраткерлерімен тұрақты кездесулер өткізуге, кәсіби тұрғыда өсуге арналған білім беру бағдарламалары мен воркшоптарды ұйымдастыруға, сондай-ақ жас көшбасшылар, белсенділер және түрлі сала мамандары арасындағы байланысты кеңейтуге мүмкіндік береді. Осылайша, BIR TOLQYNDА жобасы бір реттік іс-шаралар шеңберінен шығып, дамуға және ел өміріне белсенді араласуға ұмтылатын жастарға арналған ұзақ-мерзімді экожүйеге айналууда.

ЕЛІМІЗДЕ «ӘЙЕЛ ЖӘНЕ БИЗНЕС. NEXT ERA» АТТЫ ӘЙЕЛДЕР КӘСІПКЕРЛІГІНІҢ ӨНІРЛІК КОНГРЕСІ БАСТАУ АЛДЫ. ОНЫҢ АЛҒАШҚЫ ЖИЙНЫ АҚТАУ ҚАЛАСЫНДА ӨТТІ. 250-ДЕН АСТАМ ҚАТЫСУШЫ БАС ҚОСҚАН МАҢЫЗДЫ ІС-ШАРАНЫ «AMANAT» ПАРТИЯСЫ ЖАҢЫНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕР ҚАНАТЫ МЕН «АТАМЕКЕН» ҰКП ІСКЕР ӘЙЕЛДЕР КЕҢЕСІ ҰЙЫМДАСТЫРДЫ.

«AMANAT» ӘЙЕЛДЕР ҚАНАТЫ: КӘСІПКЕР ӘЙЕЛДЕРДІ ҚОЛДАУ ІСІ ЖАЛҒАСАДЫ

Ауқымды іс-шара Маңғыстау өңірінің барлық аудан-қаласынан келген кәсіпкер әйелдерді, қоғам белсенділерін, сарапшылар мен түрлі сала өкілдерін бір алаңға жинады. Конгресс аясында әйелдердің экономикалық белсенділігін арттыру, цифрлық трансформация, жасанды интеллект дәуіріндегі бизнес, отбасылық құндылықтар және қоғамдағы әйел көшбасшылығы мәселелері кеңінен талқыланды.

Конгресс «STEPPE BAZAAR» көрме-жәрмеңкесінен басталды. Онда өңірдегі 45-тен астам жергілікті кәсіпкер өз өнімін таныстырды. Ұлттық тағамдар, қолөнер бұйымдары, фермерлік өнімдер, отандық брендтердің киімдері мен тұрмыстық тауарлары көпшілік назарына ұсынылды. Бұл көрме жергілікті бизнестің әлеуетін ғана емес, ұлттық нақыш пен өңірлік кәсіпкерліктің жаңа тынысын көрсетті.

Пленарлық сессия барысында «AMANAT» партиясының Хатшысы, Әйелдер қанатының төрағасы Шолпан Карнинова бүгінде әйелдердің құқығын қорғау мен гендерлік теңдікті қамтамасыз ету мемлекеттік саясатының маңызды бағытына айналғанын атап өтті.

– Әйелдердің әл-ауқаты – ұлттың жарқын болашағының кепілі. Сондықтан біз әйелдердің білім алуына, кәсіп бастауына, жаңа технологияларды меңгеруіне және шешім қабылдау процесіне қатысуына барынша жағдай жасауымыз керек. Әсіресе, ауылдағы кәсіпкер әйелдерге қолдау көрсету – стратегиялық міндет. Партия алдағы уақытта да осы бағыттағы жұмысын жалғастырады, – деді ол.

Шолпан Карнинова өз сөзінде «AMANAT» партиясы жанындағы Әйелдер қанаты ауыл әйелдерінің кәсіпкерлігін дамытуға, қаржылық сауаттылығын арттыруға және цифрлық мүм-

кіндіктерге қолжетімділігін кеңейтуге басымдық беріп отырғанын айтты.

Бүгінде партияның Әйелдер қанаты республика бойынша мыңдаған белсенді әйелді біріктіретін ауқымды қоғамдық күшке айналды. Әйелдер қанаты тек әлеуметтік мәселелермен шектелмей, кәсіпкерлік, инклюзия, цифрлық теңдік, ғылымдағы әйелдердің рөлі және саяси көшбасшылық бағыттарында жүйелі жұмыс жүргізіп келеді.

Өз кезегінде «Атамекен» ҰКП Іскер әйелдер кеңесінің төрағасы Ләззат Рамазанова өңірлік конгресс жергілікті жерлердегі әйелдерді қолдаудың нақты әрі тиімді құралына айналуға тиіс екенін атап өтті.

– Бүгінде әйелдер кәсіпкерлігі тек шағын бизнеспен шектелмейді, ол өңірлердің экономикалық дамуына серпін беретін маңызды күшке айналып отыр. Осындай конгрестер арқылы біз әйелдерге нақты тәжірибе мен практикалық құралдар ұсынып, жаңа орта қалыптастыруға мүмкіндік береміз әрі олардың бастамалары экономика, отбасы және қоғам үшін маңызды екенін сезіндіруді көздейміз. Бұл ретте біз үшін тек бизнес пен мансап мәселесін талқылау жеткіліксіз. Отбасы құндылығы, ішкі үлесім, бала тәрбиесі және әйелдің өз болмысын жоғалтпай, түрлі рөлді қатар алып жүруі де аса маңызды, – деді Ләззат Рамазанова.

Іс-шара барысында «Жаңа дәуірдің күн тәртібі» және «Мұра мен құндылықтар – болашаққа қуат» атты панелдік сессиялар ұйымдастырылды. Сарапшылар еңбек нарығындағы өзгерістер, өңірлік бизнесті дамыту, маркетинг-лейстердегі сауда және киберқауіпсіздік, жасанды интеллект мүмкіндіктері туралы нақты кейстер мен тәжірибелерін ортаға салды.

Ділда УӘЛИБЕК

Басы 1-бетте

Жоспар аясында мектептердің цифрлық инфрақұрылымы күшейтіліп, білім беру ұйымдары жоғары жылдамдықты интернетпен қамтылады. Сонымен қатар педагогтерге жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану бойынша арнайы оқыту бағдарламалары ұйымдастырылады. Қала мен ауыл мектептері арасындағы білім сапасындағы алшақтықты азайту

ЖИ мектепке

«Барады»

мақсатында пилоттық жобаларды іске асыру да жоспарда бар. Оқушылар қазір ChatGPT, Gemini секілді платформалардың көмегімен үй тапсырмасын орындап, тест сұрақтарына жауап тауып, тіпті шығарма мен эссе жазып жүр. Кей оқушылар бұрын түсінбей жүрген тақырыптар жасанды интеллект арқылы жеңіл менгеріп жүргенін де жасырмайды. Сәйкесінше, мұғалімдердің жұмысы бұрынғыдан да күрделене түсті деуге болады. Өйткені енді тек тапсырма беру жеткіліксіз. Оқушының материал

Ең жүйелі тәжірибенің бірін Эстония жүргізген. Былтыр ел үкіметі OpenAI компаниясымен бірлесіп, ChatGPT Edu платформасын мемлекеттік мектептерге енгізу жобасын бастады. Бағдарлама аясында ондаған мың оқушы мен мұғалім ЖИ құралдарын сабақ барысында қолдана бастады. Эстония билігі мұны цифрлық сауат мәселесі емес, ұлттық бәсекеге қабілеттілік стратегиясы ретінде қарастырып отыр. Елдің білім министрлігі оқушыларды ЖИ-ден қорғауға емес, оны дұрыс пайдалануға үйретуге басымдық беретінін ашық мәлімдеді. Осылайша, ЖИ бөлек пән ретінде емес, барлық сабаққа кіріктірілген. Мысалы, тарих сабағында оқушылар ChatGPT көмегімен тарихи деректерді салыстырады, ал әдебиетте мәтін талдауға пайдаланады. Бірақ негізгі талап өзгермеген: соңғы қорытындыны оқушының өзі жасауы керек. Осылайша, ел ЖИ-ді дайын жауап көзі емес, аналитикалық ойлауға арналған құрал ретінде бейімдеуге тырысып отыр.

Оңтүстік Корея бұл мәселеге мүлде басқа қырынан келді. 2025 жылдан бастап ел мектептерінде ЖИ негізіндегі цифрлық оқулықтар енгізіле бастаған. Жүйе әр оқушының үлгерімін бақылап, тапсырманың күрделілігін автоматты түрде өзгертіп отырады. Егер оқушы математикадағы белгілі бір тақырыптан қате жіберсе, жүйе сол бөлімге қайта оралып, тағы да сол тақырыпқа түсіндірмелер ұсынады. Кореяның Білім министрлігі ЖИ көмегімен әр баланың жеке оқу бағдарын қалыптастыруды көздейді. Бірақ бұл жоба қоғамда үлкен пікірталас тудырды. Мұғалімдер кәсіподағы балалардың экран алдында шамадан тыс отыратынын және мұғалім рөлі әлсіреп кетуі мүмкін екенін айтып шағымданған. Соған қарамастан үкімет жобаны тоқтатқан жоқ.

Қытайда ЖИ білім беру жүйесіне еніп кеткен десек артық емес. Бірақ кейінгі жылдары оның дұқымы күрт өскен. Бейжің мен Шанхайдағы кей мектептерде ЖИ оқушының сабақтағы белсенділігін де талдайды. Камералар баланың назарын, эмоциясын, сабаққа қатысу деңгейін бақылап, мұғалімге дерек жібереді. Кей

платформалар үй тапсырмасын тексеріп қана қоймай, оқушының қай тақырыпта жиі қиналатынын анықтайды. Қытайдың бұл моделі тиімділікке негізделген. Елде бір сыныпта 40-50 оқушы оқитын мектеп көп болғандықтан, ЖИ мұғалім жүктемесін азайтудың амалы ретінде қарастырылады. Бірақ дәл осы тәжірибе халықаралық деңгейде ең көп сыналған модельдердің біріне айналды. Сарапшылар балаларды тұрақты цифрлық бақылау білім сапасынан бөлек, құпиялылық пен психологиялық қысым мәселесін туындатуы мүмкін екенін айтып отыр.

АҚШ-та ЖИ негізінен платформалар арқылы тарайды. Соның ең белгілі мысалы – Khanmigo жүйесі. GPT-4 негізіндегі бұл құралдың басты ерекшелігі – оқушыға дайын жауапты бірден бермеу. Жүйе сұрақ қою арқылы оқушының өзін ойлануға итермелейді. Мысалы, оқушы есептің жауабын сұрағанда, ЖИ бірден нәтиже шығармайды. Оның орнына «қай қадамда қате кеткен болуы мүмкін?» немесе «бұл формула нені еске түсіреді?» деген бағыттаушы сұрақтар қояды. Америкалық педагогикада қазір AI literacy, яғни ЖИ-мен дұрыс жұмыс істеу мәдениеті деген жаңа ұғым қалыптасып жатыр.

Сингапур ЖИ-ді мұғалімдердің жұмысын жеңілдетуге көбірек бағыттады. Елде кей мектептерде жасанды интеллект тест құрастыруға, эссе тексеруге және оқушы прогресін талдауға пайдаланылады. Бұл мұғалімнің жүктемесін азайтып, сабақты жоспарлауға көбірек уақыт қалдыру үшін енгізілген. Сингапур моделі технологияны толық еркіндікте емес қатаң мемлекеттік бақылауда қолданылуымен ерекшеленеді. Мұнда ЖИ-дің қандай мақсатта қолданылатынын нақты реттелген.

Бұл мысалдардың бәрі бір үрдісті көрсетіп отыр. Әлем ЖИ-ді «қолдану керек пе?» деген сұраққа емес, «қалай қолдану керек?» деген сұраққа жауап іздеп жатыр.

ҒАЛЫМДАР НЕ ДЕЙДІ?

ЖИ-дің оқушылардың білім деңгейіне, жалпы білім жүйесіне типізетін әсері туралы пікір көп. Әлем университеттері мен ғылыми орталықтары ЖИ-дің оқушының үлгеріміне, ойлау қабілетіне және білім сапасына нақты қалай әсер ететінін тәжірибе арқылы тексеріп жатыр. Қазірдің өзінде бірнеше маңызды қорытынды тұжырымдалып үлгерді десек те болады.

Ең көп талқыланған зерттеулердің бірін Stanford University жанындағы SCALE Initiative ғалымдары жүргізді. Олар GPT-4 негізіндегі екі түрлі AI-тьюторды мектеп математикасында сынақтан өткізген. Зерттеуге мыңға жуық оқушы қатысқан.

• ПІКІР

Жұлдыз СҮЛЕЙМЕНОВА,
Оқу-ағарту министрі:

ЖИ ЕНГІЗУ ЖЫЛДАМДЫҒЫ ЖЕКЕ ДЕРЕК ҚАУІПСІЗДІГІНЕН ЖОҒАРЫ ТҮРМАУҒА ТІІС

– Жасанды интеллект орта білім беру жүйесінде ең алдымен үш негізгі бағытта қолданылмақ. Ең алдымен, әр балаға жеке-жеке білім беру үшін. Нақтырақ айтқанда, әр оқушының білім деңгейіне, оқу үлгеріміне және қажетіне қарай тапсырма беріп, білім беру бағытын нақтылау үшін. Екіншіден, ЖИ педагогтерге қолғабыс бола алады. Сабақ жоспарын әзірлеу, сараланған тапсырма дайындау, оқу материалдарына көрнекі құралдар жасауға көмектесіп, бағалау және талдау жұмыстарын жеңілдете алады. Үшіншіден, оқушылардың цифрлық және ЖИ құзыретін дамыту үшін қажет, сол арқылы білім алушылардың ЖИ-ді қауіпсіз, этикадан аттамай және сыни тұрғыдан қолдана алу дағдысын қалыптастыра аламыз. Бұл бағыттар жаңартылған мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (МЖМБС) мен жаңа үлгідегі оқу бағдарламаларына сәйкес жүзеге асырылып жатыр. 2025-2026 оқу жылынан бастап «Цифрлық сауат» және «Информатика» пәндеріне ЖИ элементтері біртіндеп енгізіліп жатыр.

ЖИ негізіндегі платформалар білім алушының дайындығының деңгейін автоматты түрде талдап, жеке оқу траекториясын қалыптастырады. Мұндай жүйелер оқу материалын оңайдан күрделіге қарай бейімдеп, оқушының біліміндегі олқылықтарды анықтайды және қосымша түсіндіретін материалдарды, тапсырмаларды материал ретінде ұсына алады. Нәтижесінде, бір сыныптағы дайындық деңгейі әртүрлі оқушылардың әрқайсына жеке-жеке қолдау көрсетуге мүмкіндік ала аламыз.

Бұдан бөлек, ЖИ платформалары ауыл мектебіндегі кадр тапшылығы мәселесін белгілі бір деңгейде шешуге де мүмкіндік береді. Мысалы, физика, химия немесе математика пәндерінен сабақ беретін білікті мамандар жеткіліксіз болса, цифрлық контент, интеллектуалды тьюторлар мен бейімделген тапсырмалар жүйесі оқушының өз бетімен білім алуына қолдау көрсетеді. Бұл жерде, әлбетте, ЖИ мұғалімді алмастырмайды, керісінше педагогтің әдістемелік мүмкіндігін күшейтетін көмекші құрал қызметін атқарады.

Енді ескеру керек мәселелерге келетін болсақ, ең алдымен ЖИ-ді білім беру жүйесіне енгізуде дербес деректерді қорғау басты назарымызда болуға тиіс. Соның ішінде, оқушылардың жеке мәліметтері, үлгерімі туралы ақпарат, психологиялық немесе оқу траекториясына қатысты деректер жеке ақпаратқа жатады. Сондықтан ЖИ платформаларына қойылатын талаптарда деректерді сақтау орны, шифрлау, қолжетімділік деңгейі, деректерді үшінші тарапқа бермеу, ата-ананың келісімі, ақпараттық қауіпсіздік аудиті және ұлттық заңнамаға сәйкестік нақты көрсетілуі қажет. Білім беру деректері мүмкіндігінше отандық серверлерде немесе еліміздің заңнамасына сәйкес қорғалған инфрақұрылымда сақталуға тиіс. Бұл бағытта мемлекеттік органдар, платформаны әзірлеушілер мен білім беру ұйымдары нақты қандай жауапкершілік арқалайтыны, кім нендей жұмыс істейтінінің аражігі ажыратылуы керек. Яғни, ЖИ енгізу жылдамдығы жеке дерек қауіпсіздігінен жоғары тұрмауға тиіс.

Оқушылардың ЖИ-ді пайдалануын тек тыйым салу арқылы шеше алмаймыз. Себебі мұны бақылау қиын. Сондықтан негізгі міндет ЖИ қолданудың рұқсат етілген және рұқсат етілмеген шекараларын нақты белгілеу. Мысалы, ЖИ-ді идея жинау, құрылым жасау, түсінбеген тақырыпты түсіндіру немесе мәтінді тілдік тұрғыдан тексеру үшін қолдануға болады. Ал дайын эссені, есептің толық шешімін немесе шығармашылық жұмысты өз еңбегі ретінде тапсыру академиялық адалдық қағидаларына қайшы келеді.

Президент жасанды интеллект педагогтердің кәсіби қызметін алмастырмайтын, тек қосымша тиімді құрал болуға тиіс екенін баса айтты. ЖИ педагогті алмастырмай, тек көмекші құрал болуға тиіс деген ұстанымын қаперде ұстау өте маңызды. Себебі мұғалім тек білім беруші емес, тәрбиеші, мотиватор, сондай-ақ оқушы тұлғасының дамуына әсер ететін негізгі тұлға. ЖИ сабақ жоспарлау, тапсырма дайындау, оқу жетістіктерін талдау сияқты процестерді жеңілдетеді алады, бірақ мұғалімнің эмоциялық интеллекті мен тәрбие берудегі рөлін алмастыра алмайды. Сондықтан технология мен педагог рөлінің тепе-теңдігі – сапалы әрі қауіпсіз цифрлық трансформацияның басты шарты.

Нәтижесінде, ChatGPT-ге ұқсас кәдімгі ЖИ қолданған оқушылар тапсырмаларды жылдам әрі жақсы орындаған. Бірақ кейін ЖИ көмегіненсіз олардың нәтижесі ЖИ қолданбаған топтан 17 пайызға төмен болуы шыққан. Зерттеудің ең қызық тұсы – GPT Tutor деп аталған екінші модель. Ол оқушыға дайын жауапты бірден бермей, бағыттаушы сұрақтар қойған. Мұндай жүйеде үлгерім 127 пайызға дейін жақсарған және білім сапасына зияны әлдеқайда аз болған. Осылайша, ғалымдар оқушы ЖИ-ді ойланудың орнына қолданса, білім әлсірейді, ал егер ЖИ түсіндіруші құрал ретінде пайдаланылса, нәтиже жақсырақ болады деген қорытынды шығарған.

Stanford зерттеушілері жасаған Tutor CoPilot жобасы қызық нәтиже берді. Бұл жүйе оқушыға емес, репетиторларға көмекші ретінде жасалған. Жасаңды интеллект мұғалімге сабақ кезінде қандай сұрақ қою керек екенін ұсынып отырған. 700-ден астам тьютор мен мыңнан астам оқушы қатысқан экспериментте оқушылардың математика тақырыптарын меңгеру көрсеткіші 4 пайыздық пунктке артқан.

Ал тәжірибесіз аз мұғалімдерде нәтиже тіпті жоғары, 9 пайыздық пункт болған. Яғни, кей жағдайда ЖИ оқушыдан төрі мұғалімге көбірек пайда әкелуі мүмкін.

Жастардың өзі ЖИ-дің қауіпін тудырып шыққан. Зерттеудің ең қызық тұсы – Ұлыбританияда жүргізілген сауалнамада оқушылардың 62 пайызы ЖИ олардың оқу қабілетіне кері әсер етуі мүмкін екенін айтқан. Көбісі «ЖИ бәрін тым оңай қылып жіберді» деп есептейді екен.

ЖИ білім жүйесіне қалай енгізіледі, нендей мүмкіндік бар, сондай-ақ ескеруге тиіс мәселелер төңірегінде Оқу-ағарту министрі Жұлдыз Сүлейменоваға сауал жолдаған едік. Министрдің айтуынша, жасанды интеллект педагогтерге маңызды көмекші құралға айналмақ. Сонымен қатар ол ЖИ-ді білім беру жүйесіне енгізуде жеке деректер қауіпсіздігі басты назарда болуы керек деген пікір айтты.

Ал мектеп мұғалімі Шалқар Кеңесбек ЖИ-дің мүмкіндігі мен сын-қатерін саралап, мемлекет мектептерді заманауи технологиялармен толық қамтамасыз етуі керек деген пікірін жеткізді.

• ПІКІР

Шалқар КЕҢЕСБЕК, мұғалім:

ЖИ МҰҒАЛІМГЕ ҚОЛНАНАТ БОЛА АЛАДЫ

– ЖИ әр саласында өзінің өзекті екенін көрсетіп, маңызды ресурсқа айналып отыр. Білім беру саласы да бұл үрдістен шет қалған жоқ. Көптеген педагогтің көмекші құралына айналып та үлгерді. Қазірдің өзінде міндетті күнделікті қысқамерзімді сабақ жоспарын жасау барысында мұғалімдер ЖИ форматында арнайы платформа қосуға міндетті. Мұғалімдерге арналған әдістемелік құралдар, дидактикалық материалдар мен түрлі платформалар ЖИ-ді тиімді қолдануға бағыт-бағдар беріп отыр. Мәселен, «Өрлеу» кәсіби біліктілікті арттыру институтының мамандары орта білім беру педагогтерінің ЖИ қолдану құзыреттілігін дамытуға арналған арнайы сабақтар ұйымдастырылып жүр. Өзім де биыл екі рет 80 сағаттық курстан өтіп, алған білімді сабақ барысында пайдаланып жүрмін. Қазір көптеген мұғалім онлайн және офлайн курстар арқылы білімін жетілдіріп, ЖИ қосымшаларын оқу процесіне енгізе бастады. Дегенмен әзірге отандық shugak.ai секілді мұғалімдерге пайдалы платформалар саусақпен санарлық. Бірқатары ақылы болса, енді бірі әлі де жетілдіруді қажет етеді.

Ағылшын тілі мұғалімі ретінде «Old, but gold» деген мәтелді жиі айтып жүремін. Әйтсе де, орта білім беру саласын модернизациялауда ЖИ-дің маңызы зор деп есептеймін. Жаңартылған білім беру саясатына көшкеніміз, ең алдымен, оқушылардың білім деңгейін жақсартуға, әсіресе сыни ойлау қабілетін дамытуға септігін тигізеді. Оқушылардың назарын аулау, өз пәніме қызықтыру және білім сапасын көтеру үшін ЖИ қолдану қажет деп санаймын. Жеке тәжірибемнен мысал келтірер болсам, өзім де сабақ бергенде тақырыпты жеңіл түсінуге көмектесетін сайттарды қолданамын. Мұндай ЖИ платформаларының көмегімен оқушылар сабақты тез түсінеді, ойланады, көкірегіне токи алады. Осылайша, мектеп бағдарламасындағы ағылшын тілі «қағаздағы грамматика» емес, тірі тілге айналады. Осы мақсатта ЖИ негізіндегі чаттар мен дауыс тану құралдары оқушылармен ағылшынша диалог жүргізіп, қатесін түзетеді. Кері байланыс беріп отырады. Ауылдардағы мектептерде native

speaker, яғни ағылшын тілі ана тілі саналатын азаматтар жоқ, әрі ресурстар шектеулі, ал ЖИ бұл олқылықты жоюға белгілі бір дәрежеде көмектесе алады деп ойлаймын.

Екіншіден, мұғалім жүктемесін азайту үшін ЖИ көмегімен тест құрастыру, оқушылардың қарым-қабілетіне сай деңгейлік тапсырма дайындауда ЖИ орны ерекше. Басқаша айтқанда, мұғалім уақытын қағаз толтыруға емес, балаларға алаңсыз арнай алады. Қоғамда бұл тақырыпқа қатысты екіұдай пікір көп, дегенмен ЖИ мұғалімді алмастыра алмайтыны анық, бірақ оған қолғанат болады деп сеніммен айта аламын.

Ауыл мен қала мектептерінің арасындағы білім алшақтығын азайтуға да ЖИ платформалары көмектесе алады деп ойлаймын. Білім алушылар цифрлық сауаттылық, сыни ойлау, проблеманы шешу, жаһандық коммуникация сияқты дағдыларды игеру үшін де ЖИ платформаларын қолдану керек деп есептеймін. Себебі бүгінгі оқушы – ертеңгі тұлға.

Дегенмен бұл мәселеге біржақты қарауға болмайды. Жасанды интеллекттің қанша жерден «керемет мүмкіндік» деп бағаланымызбен, оның білім саласына төндіретін қаупі де жоқ емес. Тек білім беру саласында ғана емес, барлық салада, бүкіл әлемде солай. Кейінгі уақытта жоғары мінберлерде жиі айтылып жүрген негізгі мәселенің бірі – оқушылардың үй тапсырмаларын дайын күйінде көшіріп алуы. Бүгінде оқушылар ЖИ көмегімен тест тапсырмаларын да, үй жұмысына берілген тапсырмаларды да оп-оңай орындап шығады. Оқушылардың деңгейін анықтау қиындайтыны рас. Қазір қолданыла бермейтін, күрделі грамматикалық құрылымдарды тізбектеп жазып келетіндері де бар. Сондықтан сабақ барысында оқушыларға «өз сөзіңмен түсіндір» деген талапты жиі қоямын.

Сонымен қатар ауыл мектептеріндегі «технологиялық теңсіздік» мәселесі де анық сезіледі. Бір оқушыда жылдам интернет, заманауи телефон бар десек, біреуінде бұлардың бірі де болмауы мүмкін. Сабақта – әділетсіздік, оқушы арасында айырмашылық пайда болуы мүмкін. Сондықтан мектептер мемлекет тарапынан толыққанды заманауи технологиялармен қамтамасыз етілуі керек деп есептеймін.

Иә, жасанды интеллектіні білім беру жүйесіне енгізуде кемшіліктер де, шешімін күткен мәселелер де жеткілікті. Соған қарамастан, бұл бастама болашақта оқушылардың білім деңгейін жаңа сатыға көтеруге мүмкіндік береді деп ойлаймын.

Р.С.

≈

Жасанды интеллектіні білім беру жүйесіне енгізу – бір күнде нәтиже беретін процесс емес. Мұнда пайда да, қатер де қатар жүреді. Бірақ технологиядан толықтай бас тарту мүмкін емес. Ең бастысы – жасанды интеллектіні оқушының ойлау қабілетін алмастыратын құрал емес, білімді терең түсінуге көмектесетін көмекші ретінде қолдана білу. Сонда ғана бұл бастама білім сапасын арттыруға шын мәнінде мқпал ете алады.

Басы 1-бетте

Көп өгпей қызылдар қайта оралып, Кумағұл атамның жасы келіп қалған кез екен, үш ұлын ұстап әкетеді. Смайыл атам жол-жөнекей қашып кетеді. Екі бауыры сол күйі айдауда кеткен. Смайыл тау-тасты сағалап, ел көзіне түспей күн көреді. Ауылын сыртынан барлап, түнде жақындап келіп қарап жүреді. Қызыл әскерлер ауылға келіп ойларына келгенін істейді екен. Жас қыздарды зорлайды, қарсы шыққанды аямай сабап, мүтедек қылады, көз тартар дүниенің бәрін тартып алады... Атам бұл қорлыққа шыдамай, ауылға баспалап келеді де, мылтықтарын тартып алып, үшеуін тұтқындайды. Өзі әлді кісі еді. Сондағы ойы Бетпақдала жаққа апарып, үшеуін атып тастау болады. Бірақ мұндай сілімтіктерге қолымды қандап қайтсем дейді де, үш күн бойы Бетпақ шөлінде арлы-берлі айдап, әбден сілсерің қатырады. Өкініштісі, үшеуі де қазақ екен... Аттарын да айтып еді, есімде қалмапты. Ақыры, бір сағым далада қолдарын шешіп: «Сендерді енді Тәңір жарыл-қамаса, мына даладан құтылып көріңдер. Не шөлдеп ит азаппен өлсеңдер, не ит-құсқа жем боласыңдар. Егер тірі қалсаңдар, онда талай-лардыңның жанғаны» деп тастап кетіпті. Сол үшеуінің де қайтып келгенін естімедім дейді атам.

Ауылына келіп, тығылып күн кешіп жүргенде, көп өтпей алғашқы кәмпескіден қалған азын-аулақ малды да тартып алыпты. Содан аштық басталған. Атам екі әйелі мен он бес баласын шұбыртып, Қарағанды жаққа тартып отырған. «Қарағанды көшелері өліктерге толы. Жол бойында аштықтан бұратылып жатқан адамдар...» деп кемсесейді, жарықтық.

Қарағандыға үлкен ұлы Арыстанды қара тартып барыпты. Ертеректе Ақмолада өмір сүрген Мойсей деген көпес болған екен. Атамның сол кісімен сауда-саттық байланысы болыпты. Мойсейге Арыстанды тапсырып, оқытқан көрінеді. Арыстан ержеткен соң Қарағанды шахтасынан көмір тасытын ат арбаның иесі болыпты. Келсе, Арыстан жоқ. Іздеп таба алмайды. Екі әйелі мен балалары көз алдында аштықтан зардабын тартқан адамдар...» деп кемсесейді, жарықтық.

Қарағандыға үлкен ұлы Арыстанды қара тартып барыпты. Ертеректе Ақмолада өмір сүрген Мойсей деген көпес болған екен. Атамның сол кісімен сауда-саттық байланысы болыпты. Мойсейге Арыстанды тапсырып, оқытқан көрінеді. Арыстан ержеткен соң Қарағанды шахтасынан көмір тасытын ат арбаның иесі болыпты. Келсе, Арыстан жоқ. Іздеп таба алмайды. Екі әйелі мен балалары көз алдында аштықтан зардабын тартқан адамдар...» деп кемсесейді, жарықтық.

Қарағандыға үлкен ұлы Арыстанды қара тартып барыпты. Ертеректе Ақмолада өмір сүрген Мойсей деген көпес болған екен. Атамның сол кісімен сауда-саттық байланысы болыпты. Мойсейге Арыстанды тапсырып, оқытқан көрінеді. Арыстан ержеткен соң Қарағанды шахтасынан көмір тасытын ат арбаның иесі болыпты. Келсе, Арыстан жоқ. Іздеп таба алмайды. Екі әйелі мен балалары көз алдында аштықтан зардабын тартқан адамдар...» деп кемсесейді, жарықтық.

ӘКЕМ «СОВЕТ ОДАҒЫ ҚҰЛАЙДЫ» ДЕЙТІН

– Қайда кетіпті? – Қарағандыға бұрынғы ағаиыны Исабергеннің үйіне келеді ғой. Ел аздап ес жия бастаған шақ. «Зейнолла тірі шығар» деген үйіскесе сеніп, қала көшелерін аралайды. «Осында бір жерде істеп жүрген болса кезігер» деген дәме ғой. Еш жерден таппайды. Таппаған соң ауылына қайтайын деп, тақтай шай сатып алуға вокзал маңындағы дүкенге бара жатса, қарсы алдынан жүзі жылы бір бозбала кезігеді. Сол Зейнолла екен. Әкесінің антарылып қарап тұрғанын ол да көріп, таныған да, тұра жүтірген ғой. Смайыл атам сол жерде талып түсіпті...

Әкем Зейнолланың тағдыры адам айтса, сенгісіз. Апаршылықта Қарағандының қаңғыбас балалары көмір таситын пойызға миыңен де кете берген. Пойыз тоқтағанда егі тірі балалар жейтін бірдеңе тауып келеді екен. Сөйтіп жүріп, Тәшкеннен бір-ақ шыққан. Оларды өзбектер жұмысқа салатын көрінеді. Әкеме құдайға қараған кісі жолығып, мүсіркей қарап, асырап алыпты. Жұмыс істейтін дәрмені де болмаған. Әкесінің атынан басқа ештенені айта алмаған. Өзбек кісі бастаушы класс бітіріпті. Содан кейін қолына ақша беріп: «Сен Қазақстанға, Алматыға бар. Ол жақта бастауышы бітіргендер жерде қалмайды. Оқуыңды жалғастыр. Әкең тірі болса кезігер-сін» деп жолға салыпты. Алматыға келіп, оқу іздейді. Елден мал емдейтін бір оқу орны ашылып жатқанын естіп, соған барады. Сөйтіп, ветеринарлық институттың алғашқы студенті болып оқуға қабылданыпты. Ол кезде студенттерді жер-жерге «Сауатсыздыққа жою» бойынша жібереді екен. Екінші курс бітірген соң әкем Қарағандыны таңдап, сонда келіпті. Пойыздан түскен бетте әкесін жолықтырған. Атам: «Сен ұлдан жалғыз қалдың. Оқуың құрысын» деп ауылға алып кетіпті. Тағдырдың айдауымен Тәшкен асып, Алматыда оқып,

Алдан СМАЙЫЛ, жазушы, Мемлекеттік сыйлықтың иегері:

ЦЕЛИНОГРАДТЫ ҚАЗАҚТАНДЫРУ ҮШІН КҮРЕСТІК

ақыры ауылға келген әкем үш кластық мектепке мұғалім болып жұмысқа орналасыпты. Мектепке сабақ беретін маман жоқ шақ. Кейін біз орта мектеп оқып жүргенде Қарағанды институтын химия-физика мамандығы бойынша сырттай оқып бітірі.

Менің «Тамұқтан келген адам» деген романымды жазуыма осы әңгімелер себеп болды. Әкем Несіп те әңгімешіл кісі еді. О кісінің де көрмегені жоқ. Әкем де өткен шақ, нәубет жылдар жайында көп айтатын.

– Әкеңіздің мінезі қандай еді? – Әкемнің мінезі өте түсініксіз еді. Ол кісі паш қойған жоқ, сосын партияға өтпей қойды. Айшырақ ауылдағы 7 кластық мектептің әкеме дейінгі директорлары оңды адам болмаса керек. Әкемді ауданға шақырып: «Сен партияға өт. Мектепке директор қылайық» дейді. Әкем бас тартады. Партияға өтпесе де, маман жоқ болған соң амалсыз директор қояды. Ес білген шағымда әкемнен «Партияға неге өтпедің?» деп сұрадым. «Бұл партияның істемегені жоқ. Бұған қалай өтем? 15 баладан үшеуіміз ғана тірі қалдық. Ағайын үшеуі түтел қырылды. Өлікке толған көшелер есімнен кетпейді» дейтін. Кейін Ақтау деген ауылға көшіпті. 10 кластық мектебі бар екен. Әкем сол мектептің де директоры болды.

Университеттің бірінші курсын бітіріп, ауылға келгенімде, әкемнен ұзақ әңгімелестім. Бір күні: «Алдан, айтшы, осы Совет одағы мәңгілік деп ойлайсың ба?» деген тосын сұрақ қойды. «Мынандай империя мәңгілік болмағанда, қайтесің?», – деймін түсінбей. «Ұзаққа бармайды, құлайды», – деді әкем. Мен аңтамын. Бұл – 1966 жыл. «Қашан құлайды?» деймін таңырқап. «20-30 жылдан аспайды» дейді. «Әкесі ұзақ жасап еді, мына кісі ерте алжи бастаған ба?» деген күдік пайда болды. Совет одағы құлайды деп ойлау есі дұрыс адамның ісі емес еді ол шақта.

Бір күні тағы сол әңгімені бастады. Мен: «Совет одағы құлайды дегенге қандай дәлеліңіз бар?», – деп сұрадым. Сөйтсем, біздің ілімі жоғары, Мысырдан оқыған, Мекке, Мединені көрген, Шығыс пен Батыс біздің қанық «Шаққан Ахмет» деген немерелес туысымыз болыпты. «Бәріп шемішкес шағып тұр, білмейтіні жоқ» деп, жұрт «шаққан» атап кетіпті. Оны да ұстап, атқан. Со кісінің «Дала социализм» деген кітабы болыпты. Әкемнің айтуынша, соның бір нұсқасы бертіңге дейін біздің үйде сақталыпты. «Смайыл атам соны жатқа білетін. Елден тығып, сақтап жүрді. Бізге де оқытты», – деді. Жұрттан жасырып, андамында көшіп жүргенде Ахметтің басқа да жазбаларымен қоса «Дала социализм» де жоғалған. Атам Смайыл әкеме: «Бұл үкімет құлайды. Ахмет дәлелдеп кеткен. Мұндай озбыр билік мынандай тәртіппен (идеологиямен дегені ғой) ұзақ жасамайды», деп талай мәрте айтыпты. Өзі де соған сенетін. «Менің бұлай дегенімді ешкімге айтпа. Ішінде болсын» деп еді. Ақыры, қызыл империя құлады ғой.

– Бұл естігендеріңізді көркем шығармаға айналдыру ойы қашан келді? – 1975 жылы бір хикаят жазып, соның ішіне осы аштық туралы естігендерімді қыстырып жібердім. «Жазушы» баспасына қолжазбамды өткізгенмін. Ол кезде 3 адамға жабық рецензия жаздырады. Мемлекеттік баспа комитеті тағы 3 адамға жасырын рецензия жазуға тапсырады. Осы 6 адамнан өткен шығармаларды Орталық комитеттің идеология бөлімі қарап шығады. Менің қолжазбам алдыңғы екеуінен өтіп, Орталық комитеттен қайтыпты. Мені Алматыға шақырып жатыр деген соң барсам, баспаның директорының орынбасары, атын ұмытып қалдым, маған: «Сен ана хикаятыңа аштық дей ме, машық дей ме, бірдеңені қосқансың ба? Ондай пәлені қайдан қосып жүрсің? Сенімен ешкім сөйлеспеді ме?», – деді. «Жоқ», – дедім. «Қалай сенімен сөйлеспейді?», – деп таңалды. Қолжазбамды қайтарып бермеді. Ол кезде Целиноград қаласында облыстық газетте істеймін. Үш-төрт күннен соң жұмысыма келсем, Сипатов деген инструктор шақырып жатыр дегенді естіп, бардым. Бетіме қарап ұзақ отырды да: – Сен ана пәлені қайдан алдың? – деді. – Нені айтасыз? – дедім түк білмеген сыңай танытып.

– Ел қырылды, аштық болды дегенді.

– Оны 100-ге келіп қайтыс болған атам айтқан. Сол кісілердің басынан өткен оқиға екен...

– Сен де, атаң да оттапты. Шыныңды айт, басқа біреу үгіттеп, осылай жаздырған жоқ па?

– Жоқ, – дедім мен. Содан кейін шақырмады.

Тәуелсіздік алған соң бәрі ашық айтыла бастады. Менің есімнен баяғы әңгімелер кетпей қойды. Бұрынғы хикаятымды кеңейтіп, «Тамұқтан келген адам» деген роман жаздым. Бір күні Ақселеу Сейдімбек ағамыз кездесіп, не жазып жүргенімді сұрады. Роман жазып болғанымызды айтып ем, «маған әкеп берші» деді. Оқыған соң: «Мынауың керемет шығарма ғой», – деп қуанып, Мемлекеттік сыйлыққа ұсынды. Сол романыма бірегей сыйлық бұйырды. Атамның қайғырып отырып айтқан қасіретті күндер елесін барынша қамтуға тырыстым. Смайыл, Арыстан, Зейнолла деп аттарын да өзертпей қолдандым.

АЙҒАЙ-ШУМЕН ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫН КҮРДЫҚ

– Сіздің Целиноградта «Қазақ тілі мен мәдениеті» қоғамын құрып, «Қараөткел» деген газет шығарғаныңызды білеміз. Осы қоғамдың жұмыстарымен айналысуыңызға не түрткі болды?

– Мұның тарихы өте күрделі. Ол кезде Целиноградты (қазіргі Астана) қазақтың қаласы деп айтуға келмейтін еді. Қазақ саны аз. Қазақ мектебі, балабақшасы жоқ. Целиноград – Тың игеруге арналған бес облыстың орталығы болды. Шортанды ауданында КСРО бойынша ең үлкен ауыл шаруашылығы институты бар еді. Тың өлкесіне не ету, қандай тұқым шығару, жерді қалай жырту, құнарландыру, астықтың қандай сортын жетілдіру қалай, агротехникалық заңдылықтары қалай болу керек дегенін бәрін солар зерттейтін. Бидайдың бірнеше жаңа сортын ойлап тапты. Целиноград қаласында «Қазақсельмаш», «Целиноградсельмаш», «Агромаш» деген бүкіл одаққа аты мәлім үш зауыт болды. Содан шыққан агротехникалар 30-дан астам елге сатылатын. Яғни, жоғары сортты тұқым да, техника да, маман да осы жерде бар еді. Ауыл шаруашылығы институтының директоры Барев деген академиктің орынбасары Олжас Сүлейменовтің інісі, академик Мехлис Сүлейменов еді. Целиноградта облыстық газетте істейтін кезім. Бір күні институтты көрейін деген ниетпен түс қайта Шортандыға бардым.

Қайда барсақ та қазақ іздейтін әдетіміз. Мехлис мені жылы қабылдап, сұрақтарымды көріп: «Жақсы екен. Мына сұрақтардың орнына мынандай сұрақ қойғаның жөн» деп ұқыластана әңгімелесіп отырды да, кімнің үйіне тоқтағанымыз сұрады. Ешқандай жоспарымның жоқ екенін білген соң, «біздің үйге жүр» деді. Әр ғалымға екі қабатты коттедж соғып беріпті. Коттедж дегенді көргенім сол. Екеуміз жүз граммдапты, аздап әңгіме қызған едіміз: «Біздің әкемізді Голощекин өлтірген. Бір жиналыста Голощекин елдің бәрін боктап, айғайға басып, намыстарына тиіпті. Соған шыдамаған әкеміз оны жақтан тартып жіберіпті. Сол ісі үшін ұсталып, атылып кетті. Мұны айтып отырғаным, сенің ар жағыңда өз ұлтыңа үлкен махаббат бар көрінеді. Онсыз болмайды. Мына Тың игеруде көптеген әділестіздік болып жатыр. Соны неге жазбайсыңдар?», – деді. Мехлистің осы сөзі маған ерекше ой салды.

...1986 жылы Желтоқсан оқиғасы бүрк етті. Жүрегіміз ауырды. Қанымыз қарайды. «Біз қашанғы өстіп жүреміз? Неге қазақ қоғамын құрмаймыз?» деген ой санамнан кетпей қойды. «Коммунизм нұры» газетінде істейтінмін. Бір-екі адамға айтып көріп едім, олар: «Басың бәләге қалады, қазақ қоғамын құру мүмкін емес», – деп бастарын ала қашты. Бір күні жұмысыма Ауыл шаруашылығы басқармасының колхоздар бөлімінде істейтін Қанат жетім болды. Біз де қазақ қоғамын құрайық», – деп ұсыныс айтты. Мен екеуіне таңдана қарадым. «Маған әдейі айтып отырсыңдар ма? Мұндайға сендер кедергі болмасыздар, қолдамаушы едіңдер ғой», – деп. «Жоқ, аға. Сізді оқып жүрміз. Қазақ

қоғамын құруға талпынып көрейік. Елді оятайық», – деді. Шын ниеттерімен айтып отырғанын білдім. «Менің де көптен бергі ойым осы еді. Ниеттерің шын болса, іске кіріселік» деп уәделестік. Бұл 1989 жылы еді. Екеуі де менен үлкен. Олар қазақ қоғамының жоспарын құруды, мақсатын айқындауды маған тапсырды.

Біз «Қазақ тілі және мәдениет» деген қоғам құруды қолға алып, оны негізгі мақсатын жаздық.

Бірінші, қазақ балабақшасы мен мектептерін ашу. Орыстінді мектептердің бәрінде қазақ кластары болу керек. Екінші, Ақмоланың және облыстағы тарихи жер аттарын қалтына келтіру. Жаңадан ашылатын нысандар мен көшелерге, ауылдарға қазақтың тарихи тұлғаларының атын беру. Үшінші, мешіттер салу және қазақ драма театрын қайтадан ашу. Төртінші, жоғары оқу орындарында қазақ тілінде білім беруге қол жеткізу. Әр факультетте қазақ топтары болуға міндетті. Целиноград қаласында инженерлік құрылыс, ауыл шаруашылығы, педагогикалық және медициналық – төрт бірдей институт бар. Біре-бірінде қазақша білім бермейді. Бесінші, қазақ мәдениеті мен дәстүрін ұлтшылықтан қорғау. Ол кезде қазақшылқтың бәрін менсінбейтін, түкке тұрғысыз деп санайтын шовинистік пиғыл өрішп тұрған.

Міне, осы бес мақсатты бекіттік. Жігіттер: «Бұл құруар жұмыс екен, нәртәуекел», – десті. Сол жылдары Балтық елдерінде Тәуелсіздікке

ұмтылыс күшейіп, түрлі ұйымдар құрылып жатқанын емсі-емсі естітіңбіз. Алматыда да түрлі қозғалыстар болып жатқанынан хабардармыз. Бір айдан соң Алматыға барып, Ақселеу Сейдімбекке жолығып, ойымды айттым. Ол кісі: «Сендерді тіркемейді. Тіркемесе, жұмыс өнбейді. Біздегілер тіркелмеген ұйымдар. Бірақ талаптанғы көріңдер», – деп кеңес берді. Ең алдымен ұйымның жарғысы болуы керектігін, мақсат-міндетін нақтылаудың аса қажеттігін түсіндірді. Целиноградқа келіп, бас қатырып жарғысын жазып, мақсат-міндетін қайта өңдеп, құрылтай өткізу үшін облыстық партия комитетінің идеология бөліміне өтініш жаздым. Олар: «Бұларын болмайды! Тоқтағыңдар», – деп жолатпады. Қоғам құру жиналысын өткізесің деп кірмеген есіміз жоқ. Ешқайсысы рұқсат бермеді. Ең соңында Есілдің бойындағы «Пионерлер сарайына» барып ек, ештеңе демей, рұқсат берді. Жиналысымызды бастап елік, бізге рұқсат бермейміз деген идеология бөлімінің менгерушісі бірінші қатарға келіп жайғасты. Мен қоғам құрудың мақсатымызды айқындайтын баяндамаларды жасап болып, көпшілікке қарадым. Алдыңғы қатарда белгілі ғалым Мекемтас Мырзахметов отыр. Ол кісіні көріп таңғалдым. Амандасып, президиумға шақырып отырғыздым. Жарғысын оқып, дауыс беріп қабылдадық. Мекемтас аға сөз сұрап алып, тебірене сөйледі. «Целиноградта мұндай оқиға болады, ұлттық сезім онандай деп ешқашан ойланған жоқпын. Құдай-ау, сендер қалай бастадыңдар? Мұндай жидай Тың игеру аймағы түтіл, Оңтүстік өңірлерде, тіпті, Алматыда да бөсең», – деді. Живын барлық талапқа сай өтіп, жарғысы қабылданғанымен, бізді тіркемей қойды.

Бұл кезде Ресейде де демократияның саамалы есіп, түрлі ұлттық ұйымдар құрыла бастады. Ақыры, бізді 1990 жылдың басында тіркеуге мәжбүр болды. Сол жылы мамырдың 10-ында жалпы облыс көлемін қамтыған құрылтай өткізіп, қатысушыларды мүше қылып, басқарма мүшелерін дауыс беру арқылы бекіттік. Мен Төраға болып сайландым. Бәрі заң аясында болды. Институттардан, зауыттардан, аудан орталықтарынан ұлтын сүйетін азаматтар қосылды. Күн өткен сайын қатарымыз көбейіп, ықпалымыз арта түсті. Ақыры, әуелі алдымызға қойған бес мақсаттың бәрін бірге-бірге қол жеткіздік. «Қараөткел» деген газет шығарып, талаптарымызды, облыс пен қаладағы қазаққа қарсы әрекеттерді ашық сынай бастадық.

3 ЖЫЛДА 69 ҚАЗАҚ МЕКТЕБІН АШТЫҚ

– Қазақ мектептері сол кезде ашылды ғой?

– Саған айтайын, 1980 жылдары облыс бойынша бар-жоғы 4 қазақ балабақшасы болыпты. Оның өзі қазақ көп тұратын аудандар мен ауылдарда. Соны біз 3 жыл ішінде 41-ге жеткіздік. Ол кезде ірі зауыттар, өндіріс орындары өздері мектеп пен балабақша салатын. «Домостроительный» комбинат деген бар еді. Соның жана балабақшасы бітіпті. Мен қасыма адамдарды ертіп алып, басысына кіріп: «Бұл шестелдің комбинаты емес қой. Қазақ балабақшасын ашамыз. Бізге беріңдер», – деп шарт қойдым. Керілдісің, жаға жыртасы жаздап жүріп Целиноградтан тұңғыш қазақ балабақшасын солай ашқанбыз.

Бізге облыс көлемінде қол ұшын берген партия комитетінің екінші хатшысы Қайсар Омаров пен қалалық атқару комитетінің төрағасы Аманжол Бөлекбаев. Қайсар Омаров біздің әр жұмысымызды қолдады. Алғашқы балабақшаның ашылуына өте көп септігі тиді. Екеуі де ұлтшыл еді. Мүмкіндік болса, бізді қолдайтын. Аманжол Бөлекбаев бізді шақырып алып: «Сендер мені жерден алып, жерге салыңдар. Ұлтыңа қарсы адам деп жамандаңдар», – дейтін. «Неге?» десек, «Әй, аналар мені жамандап жатыр. Елден уят болды» деп, өтініштерінді орындап, титтей болса да көмегімді тиіпсізін» дейтін. Осылай табанды күрестің арқасында 3 жылдың ішінде 69 қазақ мектебін аштық.

– Балабақша мен мектепке бала санын толтұру үшін не істедіңіздер?

– Күн сайын кешке басқарма мүшелері

кварталдарды аралап, әр үйдің есігін қағып, қазақтарды балабақша мен мектепке балаларын беруге үгіттедік. Басқа ұлттардың есігін қақсақ, қателескенімізді айтып, келесі есікке беттейміз. Бірінші қазақ ойланайын дейді. Екіншісі елмен бірге көрейік дейді. Үшіншісі апарамын деп қуана келісіп, бізбен бірге үгіт жүргізеді. Алғашқы қазақ балабақшасына бүлдіршіндер сыймай қалды. Аманжол Бөлекбаевқа айтып, қазақша киімдер тіктіріп, ішін ою-өрнекпен безендіріп, Алматыдан балаларға арналған қазақша ертегі кітаптар алдырып, тындырымды жұмыс істедік. Осылай бастағанбыз. Қаланың өзінен 4 қазақ мектебі, басқа мектептерден қазақ сыныптары ашылды. Қазақ драма театры қайта жұмысын бастап, институттарда қазақ топтары жұмыс істей бастады.

– Целиноградты Ақмолаға ауыстыру барысы қалай болды?

– Бізге Қайсар Омаров: «Қол жинағаннан пайда жоқ. Әуелі заң бөлімімен қалай істеу керектігін ақылдасыңдар», – деп кеңес берді. Ол бөлімді Андрианов деген басқаратын. Ол үшін облыстық кеңестің (қазіргі мәслихат) арнайы комиссия құру туралы шешімі берек екен. Кеңестің келесі сессиясына өтініш жасап, ұсынысымды айтып, облыс пен қаланың тарихи атауын қайтару туралы баяндама жасадым. Кеңесте бес-алты ғана қазақ бар. Ешкім дауыс бермеді. Облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы Андрей Браунға: «Мыналар не ойлап отыр? Бұл ұлтқа қарсылық қой», – дедім. Ол кеңес мүшелеріне қарап: «Осыған дауыс бере салсаңдаршы. Түк шықпайды. Солар үшін Целиноградты өзгертеді дейсіңдер ме?», – деді. Депутаттар қайтадан дауыс беріп, комиссия құру туралы шешім шықты. Комиссияны осылай құрдық. Ол уақытта аудан, совхоздың бәрінде қоғамымыздың бөлімшесі бар. Екі-үш айдың ішінде Целиноградтың атын Ақмола деп ауыстыруды қолдаған 12 мың адамның қолын жинап, Жоғары Кеңестің Төрағасы Әбіл Кекілбасқа өтінішімізді тапсыруға Алматыға бардым. Өзімен кезіге алмай, баспасөз хатшысы Ербол Шәймерденовке табыстап кеттім. Анда-санда хабарласып, жайын сұраймын. Ерекең Кекілбасқа тапсырғанын, жақсы жаңалық болуы мүмкін екенін айттады. Уақыт ұзара берді. 1992 жылы 6 шілде күні қала көшесінде келе жатып, дүңгіршектен «Социалистік Қазақстан» газетін сапып алдым. Алып қарасам, «Орал, Шымкент пен Целиноград облыстарының тарихи атауларын қайтару туралы» Президенттің Жарлығы шығыпты. Өз көзіме өзім сенбей, елдің бөрінен сүйінші сұрадым. Ерtesi басқарма мүшелерін шақырып, атап өттік. Сонда 70-тен асқан бір ағамыз: «Осы күнді де көрдік-ау» деп еңіреп жылады. Бөріміз жүрегіміз жарылардай қуандық.

– Сіздердің талаптарыңызды өзге ұлыстар қалай қабылдады?

– «Аға ұлттан» басқалары бізге жақтас болды. Неміс, поляк, шешен, украин ұлттарының қоғамдары құрылып жатты. Мен олардың басшыларын шақырып алып: «Бәріміздің тағдырымыз ортақ. Сендер бізді қолдаңдар» дейтінмін. Олар бізге қарсы әрекет істеген жоқ. Тек «Лад» деген ұйым көп қарсылық танытып, өздерінің газеттерін шығарып, түрлі әрекет жасады. Олар республикалық жиындарын осы қалада өткізіп, оған Ресейден делегаттар келетін. Көтеретін мәселелері Ақмоляның орталық етіп, славяндардың автономиялы облысын құру және Қазақстанның 8 өңірісті қаласын Ресейдің Екатеринбург қаласында құрылған «Союз городов» деген қоғамына қосу. Өйткені, қазақтар өндірісті басқаруға қабілетсіз. Біз осыған қарсы болдық. Көптеген жиналыс өткіздік. «Қараөткел» газетінде талай қарсы мақала жаздық. Мұны білген «ладтықтар» мен солардың сойылын соғатын өзіміздің кейбір азаматтар Президентке 200 адам қол қойып, менің үстімнен арыз жазыпты. Мұндай арыз-шағымның талайын бастан кешіріпті. Түсініктемесі жазып, прокуратурадағы ұлтшыл қыз-жігіттердің көмегімен құтылып жүрдік.

«Лад» ұйымына көп өтпей қазақтардың тобы қосылды. Олар қала көшелерінде ұнап-рақ (листовка) таратып, «шекарада 11 әскери тобымыз дайын тұр, қит етсендер басып кіреміз» деп қоқан-лоқы жасады. Бір күні облыстық заң бөлімі қазақтардың ұйымын тіркегені жатыр екен деген сөз шықты. Ерtesi таңда Андриановтың кабинетіне барсам, күту бөлмесінде әскери киім киген, қылыш асынған 15 қазақ шіреніп отыр. Оларды шақырғанда, жағаласып мен де кірдім. Андриановқа: «Бұларды тіркейтін болсаңдар, үлкен шу болады. Соңы жақсы болмайды. Бұлардың елге істемегені жоқ» дей бастап ем, аналар өре түрегеліп, мені кабинеттен итеріп шығарып жіберді. Түс әлетінде Андрианов қазақтар ұйымын тіркепті деген хабар жетті. Түстен кейін қоғамның басқарма мүшелерін, зауыттағы жігіттерді шақырып, жағдайды түсіндіріп: «Ертен алаңа жиналайық, адам керек. Аудандарға, қаладағы таныстарыңа айтыңдар», – деп тапсырдым. Түнімен ұйықтай алмадым. Соңы не болар екен деп уайымдадым. Ұлттарлық төбелес болса қайтпез? Қазақтар біреуді өлтіріп, оны бізге жасап не істейміз? Таң атқанымен облыс әкіміне келдім. Браун жоқ екен. Бейбіт Жүсіпов деген үшінші хатшыға кіріп: «Андриановты шақырып, кешегі жарғысын бұздырмасаң, жағдай қиын. Ел жиналады бүгін» дедім. Ол сенген жоқ. Бір кезде терезеге қарап еді, алаңға адам ағылып келіп жатыр екен. Қазіргі Астана әкімдігінің алаңы. Қалың нөпір. Бейбіт Жүсіпов шошып кетті. Ақыры, Андриановты алып келді. Ол елдің алдына шығып сөйлескені болғанда, бір жігіт итеріп жіберіп еді, бастапдаққа құлап түсті. Оны арашалап, ішке алып кірдік. Ақырған Андриановтың қорыққаннан түсі қашып кетті. Ақыры, облыстық прокуратура арқылы жарғының күшін жойғыздық. Бұл туралы 1991 жылы 13 қарашада «Қараөткел» газетіне жаздым. Міне, көрсен болады. («Қараөткел» газетін көрсетті).

ЗЕРДЕЛІ ҰЛТ БОЛУ –

Басы 1-бетте
Наурызбек САРПА

Оның айтуынша, бүгінде елімізде 12 мыңнан астам кітапхана жұмыс істейді. Олардың қызметін жыл сайын миллиондаған азамат пайдаланады.

– Кейінгі жылдары кітапханалардың цифрлық мүмкіндіктері де артып келеді. Электронды кітапхана ресурстарын пайдаланушылар саны 30 пайыз өсіп, 718 мың адамға жетті. Ал кейінгі бес жылда электронды форматтағы кітаптарды 9 миллионнан астам адам пайдаланған. Мемлекет басшысының тапсырмаларын орындау аясында жаңа форматтағы кітапханалар құру, оларды көпфункционалды қоғамдық кеңістік ретінде дамыту, цифрлық құралдарды кеңінен енгізу және азаматтардың сапалы білім мен ақпаратқа қолжетімділігін арттыру жұмыстары жалғасуда. Президенттің «Кітап оқитын ұлт» тұжырымдамасы аясында елімізде 36 қалалық және ауылдық кітапхана жаңғыртылды. 2026 жылы тағы 30 кітапхананы жаңғырту жоспарланып отыр. Бұл бағыттағы маңызды жобалардың бірі – жалпыға қолжетімді Ұлттық цифрлық кітапхана платформасын құру. Аталған платформа еліміздегі кітапхана қорларын бір жүйеге біріктіріп, өңірлердегі оқырмандарға қажетті әдебиет пен білім ресурстарына еркін қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар отандық жазушылар мен ақындарды қолдау, кітап шығару ісін дамыту, баспалар мен кітап таратушылардың жұмысын ынталандыру, ұлттық әдеби мұрамызды ел ішінде және шетелде кеңінен насихаттау мәселелеріне ерекше көңіл бөлінеді, – деді Аида Ғалымқызы.

Министрдің айтуынша, алдағы уақытта «Кітапхана және баспа ісі туралы» жаңа заң әзірленеді. Кітап оқу мәдениетін дамытуға үлес қосқан азаматтар мен ұйымдарға арналған Ұлттық сыйлық тағайындалады. Сонымен бірге «Жылдың 10 оқырманы» республикалық жобасы іске қосылып, жаңадан интелект дәуіріндегі кітап пен кітап оқу мәдениетінің жаңа бағыттарын айқындайтын 2027-2031 жылдарға арналған «Зерделі ұлт» тұжырымдамасы бекітіледі.

– Мемлекет басшысының Жарлығы кітапхана мен кітап ісі саласына тың серпін береді деп сенемін. Ең бастысы, бұл кітап оқитын, ойланатын, ізденетін, білімді әрі жасампаз ұлт қалыптастыру жолындағы нақты қадам болмақ. Үкімет Мемлекет басшысы Жарлығында белгіленген міндеттерді сапалы орындауға атсалысады, – дейді Балаева.

ЕЛІМІЗДЕ КІТАП ОҚУ ҚАЙ ДЕНГЕЙДЕ?

Елімізде кітапқа қызығушылық деңгейі қаншалықты екеніне қатысты түрлі зерттеулер мен статистикалар бар. Бірі қуантса, енді бірі көңіл көншітпейді. Мәселен,

ЗАМАН ТАЛААБЫ

2022 жылы PISA ұйымы математика мен жаратылыстану бағытында білім алатын оқушылар арасында зерттеу жүргізіп Қазақстан кітап оқу бойынша әлемде 46-орында деген қорытынды шығарған.

Ал 2018 жылғы зерттеуде біздің ел 75 елдің ішінде 61-сатыға тұрақтаған. Айта кетейік, рейтинг әр үш жыл сайын жаңарып тұрады. Дегенмен, былтыр CEOWORLD және Ranking.kz жариялаған жаһандық рейтинг деректері Қазақстанның оқырман белсенділігі өте төмен екенін көрсетті. 6,5 млн адамды қамтыған сауалнама нәтижесінде Қазақстан 2024 жылы 102 елдің ішінде 95-орынға тұрақтаған. Бір қазақстандық жылына орта есеппен небәрі 2,77 кітап оқиды. Бұл көрсеткішпен ел Алжир (2,83) мен Ирактың (2,77) арасында тұр. Ranking.kz талдауы да осы нәтижені растайды.

Орталық Азияда Қазақстан көршілерінен де төмен. Тәжікстанда бір адам жылына 4,01 кітап оқыса, Қырғыз Республикасында –

3,96, Түрікменстанда – 3,18 кітап. Өзбекстан рейтингте жоқ. Ең аз кітап оқитын елдер – Ауғанстан (2,56), Бруней (2,59) және Пәкістан (2,66). Ең көп оқитындар – АҚШ (17 кітап), Индия (16), Ұлыбритания (15), Франция (14), Италия (13), Канада (12), Ресей (11), Аустралия (10), Испания (9), Нидерланды (8). Ресей Қазақстаннан шамамен төрт есе көп кітап оқиды.

Ranking.kz дерегінеше, қазақстандықтар жылына бар болғаны 65 сағат, яғни аптасына 1 сағаттан сәл ғана артық уақытын кітап оқуға жұмсайды. Тәжікстан – 89 сағат, Қырғыз Республикасы – 87, Түрікменстан – 74 сағат. Ауғанстанда ең төмен көрсеткіш – 58 сағат. Салыстыру үшін: АҚШ-та – 357 сағат, Индияда – 352, Ұлыбританияда – 343 сағат.

Әлем бойынша халықтың 77 пайызы кітап оқиды, бірақ олардың небәрі 9 пайызы электронды немесе аудиокітапты таңдайды. CEOWORLD және Ranking.kz тізіміне енген ең танымал кітаптар қатарында Биб-

лия, Құран, «Гарри Поттер», «Цитатник Мао» және «Властелин колец» бар. Орташа қазақстандыққа «Гарри Поттердің» жеті кітабын оқу үшін 2,5 жыл қажет делінген Ranking.kz қорытындысында.

Сонымен қатар былтыр яғни 2025 жылғы 14-18 сәуір аралығында EGOV mobile платформасында азаматтар арасында кітап оқу бойынша сауалнама жүргізілген. Сауалнаманың мақсаты – халықтың кітапқа қатысты қызығушылығын зерттеу, кітап оқуға деген жалпы көзқарасты анықтау болды. Бұған еліміздің барлық өңірінен 46 190 адам қатысты. Статистикаға сенсек, қазақстандықтардың басым бөлігі (57,3 пайыз) тұрақты негізде кітап оқиды. Социологиялық деректер қазақстандықтар кітап оқуды негізінен – білім және ақпарат алу үшін пайдаланатынын көрсетеді. Респонденттердің 31 пайызы жылына 1-3 кітап, 26,3 пайызы 3 кітаптан артық оқиды. Бұл көрсеткіш – халықтың едәуір бөлігінде оқуға деген қызығушылықтың сақталғанын көрсетеді. Бұл ретте кітапқұмар незік жандылардың саны (58,7 пайыз) ер-азаматтарға (55 пайыз) қарағанда көбірек екені байқалады. Оқуға деген қызығушылық жас санатына байланысты да құбылатынын көрсетті: кітап оқуға деген қызығушылық негізінен 18-29 жас аралығындағылар мен аға буын (61 жастан асқан) адамдар арасында басым. Ал 30-45 жас аралығындағы адамдар салыстырмалы түрде аз оқиды. Алайда сұралғандардың үштен бір

бөлігі (30,6 пайыз) уақыттың жоқтығынан мүлдем кітап оқымайтынын мойындады.

Ал жалпы сұралғандардың тек 6,2 пайызы кітап оқуға ешқандай қызығушылық жоқ деп көрсеткен. Бұл егер мүмкіндік жасаса қоғамның кітапқа қызығушылық әлеуетінің жоғары екенін көрсетеді.

Қазақстандық оқырмандар кітап жанрлары арасында тарих, тарихи романдар, өмірбаяндар және публицистикалық кітаптарға басымдық береді (20,5 пайыз). Әрбір алтыншы таңдау – шытырман оқиғалар, махаббат романдары, детективтер (16,3 пайыз).

Сауалнамаға қатысқандардың 50,8 пайызы – кітаптарды дәстүрлі қағаз форматында, 28 пайызы – смартфондар арқылы, 5,3 пайызы – электронды планшеттер арқылы оқиды. Сауалнама деректері цифрлы форматтың кең таралуына қарамастан, қағаз баспадан шыққан кітаптардың танымалдылығы қазақстандықтар арасында әлі де жоғары екенін көрсетеді. Сұралғандардың жартысына жуығы (50,8 пайыз) кітапты дәл осы форматта оқитынын айтқан. Жүргізілген талдау цифрлық құрылғылар қазақстандықтардың оқу тәжірибесінен қағаз құрылғыларды толығымен ығыстырады деп айтуға әлі негіз жоқ екенін көрсетеді. Әрбір бесінші қазақстандық М.Әуезовтің «Абай жолы» және Абайдың «Қара сөздерін» оқыған. Ең танымал әдеби шығармалар шоғырында – белгілі қазақ классиктерінің шығармалары.

• ПІКІР

Ранса ҚАДЫР,
Steppe & World Publishing баспасының және Albayrat әдеби агенттігінің негізін қалаушы, қазақтілді аударма және балалар әдебиетін насихаттаумен айналысатын кәсіпкер:

ДЕР КЕЗІНДЕ ҚАБЫЛДАНҒАН ШЕШІМ

Кеше Мемлекет басшысы қол қойған кітап оқу мәдениетін дамыту және зерделі ұлт қалыптастыру туралы Жарлықты үлкен қуанышпен қабылдадым. Бұл бастаманың өмірге келуіне аз да болса үлес қосқаным ризамын. Ұлттық құрылтай отырысында кітап оқу мәдениетін дамыту, мектеп кітапханаларын жаңарту, балалардың сапалы әдебиетке қол жеткізуі туралы бірнеше рет ұсыныс айтқан едім.

Бұл Жарлық – тек кітап саласына қатысты құжат емес. Бұл – елдің болашағына, адами капиталға, баланың ойлау қабілетіне, тіл мәдениетіне және ұлттың интеллектуалдық деңгейіне қатысты стратегиялық қадам.

Ең бастысы, бұл жұмыс жай науқан болып қалмауы керек. Кітап оқу мәдениеті бір күндік іс-шарамен қалыптаспайды. Ол балабақшадан, отбасынан, мектептен, кітапханадан басталуға тиіс. Балаға кітап оқытуды ерте жастан бастау өте маңызды. Балабақшада күнделікті дауыстап оқу, суретті кітаптармен жұмыс істеу, ертегі тыңдау, кітаппен жылы қарым-қатынас қалыптастыру жүйелі түрде енгізілуі керек.

Мектеп кітапханаларын да түбегейлі жаңарту қажет. Кітапхана тек кітап сақтайтын орын емес, баланың қиялын, ойын, тілін, талғамын дамытатын тірі мәдени кеңістікке айналуға тиіс. Әсіресе, қазақ тіліндегі сапалы балалар әдебиеті, жасөспірімдер әдебиеті, ғылыми-көпшілік кітаптар, графикалық романдар көбірек болуы керек.

Сонымен қатар кітап индустриясын креатив экономиканың маңызды бөлігі ретінде қарау қажет. Баспа ісі, аударма, редактур, иллюстрация, кітап дизайны, кітап дүкендері, кітапханалар, әдеби агенттіктер – мұның бәрі бір үлкен шығармашылық экожүйе. Бұл сала дамыса, тек кітап көбеймейді. Жаңа жұмыс орындары ашылады, авторлар мен аудармашылар өседі, балаларға арналған сапалы контент көбейеді, ұлттық тілдің қуаты артады.

Бүгінгі бала TikTok, YouTube, ойын индустриясы және жасанды интеллект дәуірінде өсіп жатыр. Сондықтан кітап та сапалы, заманауи, тартымды болуы керек. Баланы кітапқа күштеп емес, қызықтырып әкелуіміз керек.

Зерделі ұлт бір күнде қалыптаспайды. Ол күнделікті оқудан, ата-ананың баласына кітап оқып беруінен, балабақшадағы алғашқы ертегіден, мектеп кітапханасындағы жақсы кітаптан, қоғамдағы оқу мәдениетінен басталады.

Сондықтан бұл Жарлықты өте маңызды әрі дер кезінде қабылданған шешім деп бағалаймын. Ендігі міндет – оны нақты, жүйелі, ұзақмерзімді іске айналдыру.

Қазақ поэзиясын оқығанда кейде өлеңнен де үлкен бір дүниемен бетте-бет келесің. Бақыт Беделханның «Қаншеңгелі» мен үшін дәл сондай кітап болды. Жинақты нағайым оқытып, тек ақынның жекелеген жырларын емес, тұтас бір даланың үнін, Тәңіртаулардың тынысын, көне түркі жадысының жаңғырығын сезінгендей болдым. Кітаптың өн бойында бүгінгі заман адамының ішкі қасіреті, рухани жалғыздығы, туған жерге деген аңсар сағынышы қатар өріліп отырады.

«Қаншеңгел» атауының өзі бірден көңілге салмақ түсіреді. Бұл сөздің ішінде қаттылық та, қайсарлық та, жаралы рухтың табы да сезіледі. Қыранның өткір тырнағын еске түсіретін осы атау ақын поэзиясының табиғатын дәл ашып тұрғандай. Бақыт Беделхан сөзді жай әсемдік үшін қолданбайды, оның жырларынан адам жанын селт еткізетін ішкі қуат байқалады. Кітап мұқабасындағы қанатын кең жайған қыран бейнесі де осы рухпен астасып жатыр. Түркі дүниетанымында қыран бейнесі ежелден еркіндіктің, биіктіктің, азат рухтың символы саналады.

Бақыт Беделхан поэзиясындағы алғашқы назар аударатын ерекшеліктің бірі – ақынның «мені» жеке адамның шеңберінен шығып, ұлттық әрі ғарыштық сыпатқа ие болуында.

*«Мен – мынау Қарадаламын:
Намыстың,
Назбың,
Наламын...»*

деген жолдарды оқығанда, ақын бір ғана өзінің мұңын айтып тұрған жоқ секілді әсер қалдырады. Бұл жолдардан тұтас түркі дүниесінің ішкі бүккен қасіреті, өрлігі, жан жарасы сезіледі. Мұндағы «Қарадала» атауы жай географиялық кеңістік ретінде қабылданбайды. Ол – рухани жадының, ұлттық мінсездің, тарихи сананың символына айналған ұғым.

«Намыс», «наз», «нала» сөздерінің қатар келуінен түркі поэзиясына тән нәзік иірім мен ішкі қуат анық аңғарылады. Ақын бір сәтте әрі өр мінсезді, әрі мұңды, әрі жаралы рухты қатар сөйлесте алады.

Осы поэтикалық «менем» мен Мақтымқұлының кең тынысын да, Мағжан Жұмабаевтың жан арпалысын да, Бақтияр Жамабаданың рух биіктігін де сезіндім. Тіпті, бұл жырлардан әзербайжан ақыны Мәмбет Исмайлдың рухына жақын сарынды да байқалады. Себебі түркі халықтарының поэзиясында бір-біріне ұқсас ортақ сағыныш бар. Ол – туған кеңістікті жоғалтпауға, рухани тамырдан ажырамауға деген сағыныш.

Бақыт Беделханның:
«Мен – мынау Қарадаламын...»
деуі астарында әлдеқайда терең мағына жатыр. Бұл жолдардан:

*«Мен – ұлы даланың өзін»,
«Мен – түркі кеңістігінің рухымен»*
деген үн естілгендей болады.

Өлең бойында Алатау, Текес, Құлжа, Үйсінтау, Тәңіртау атауларының жиі ұшырасуы да бекер емес. Осы атаулар арқылы ақын өз поэзиясының кеңістігін нақтылап

ҚАЗАҚ АҚЫНЫ

алады. Қарадала ұғымының астарында Қытай шекарасына жақын жатқан көне Үйсін мәдени кеңістігінің ізі, Іле аңғарының тынысы, Тәңіртаулардың көлеңкесі сезіліп тұрады.

Сондықтан бұл кітаптағы Қарадала ұғымы картадағы қарапайым аймақ деңгейінде қалмайды. Ақын поэзиясында ол – түркі рухының жадысы, дала метафизикасының белгісі, азаттықтың архетипі ретінде көрінеді.

Бақыт БЕДЕЛХАННЫҢ «ҚАНШЕҢГЕЛІ» туралы

Әзербайжан поэзиясында да осындай символдық кеңістіктер аз емес. Мутан, Мил жазығы, Борчалы рухы, Жыдыр жазығы секілді ұғымдар біздің әдебиетімізде де ерекше орын алады. Алайда қазақ санасындағы «дала» ұғымының ауқымы әлдеқайда кең әрі терең екені байқалады. Қазақ поэзиясындағы дала образынан еркіндік те, жалғыздық та, үнсіз мұң да, тарихи жады да қатар сезіледі.

Кітап бойында жиі кездесетін «Аспан-тау», «Қарадала», «Алатау», «Тәңір», «Аруақ» секілді образдар ақын поэзиясын көне түркі мифологиялық дүниетанымымен табиғи түрде байланыстырып тұр. Бақыт Беделхан бүгінгі заман адамының трагедиясын да сол ежелгі рух қабаттары арқылы жеткізеді. Сол себепті оның поэзиясынан жеңіл ирония немесе ойынға құрылған постмодерндік салқындық байқалмайды. Керісінше, әр жолдан рухани тереңдік пен сакралды тыныс сезіледі.

Ақынның ана тақырыбына келуі де ерекше әсер қалдырады. «Ананың жанары» өлеңіндегі:

«Ананың жанарында

Күн де бар, Ай да...»

деген жолдардан кейін ана бейнесі тұрмыстық аяда қалып қоймай, ғарыштық деңгейге көтеріледі. Осы шумақтардан түркі дүниетанымындағы «Ана – Жер – Отан» ұғымдарының өзара байланысы анық байқалады. Өлеңнің ішкі иірімдерінен Низами поэзиясына тән нәзік сезім мен дала эстетикасына тән кең тыныс қатар аңғарылады.

Кітаптағы тағы бір маңызды арна – сөзге деген киелі көзқарас. «Сөз Даригасы» поэмасын оқығанда Абай рухы бірден сезі-

қалғанымен, көркемдік әлемі толықтай қазіргі заман тынысымен үндесіп жатыр.

Кітаптың кей тұстарынан Махамбеттің тік мінезі көрінсе, кей өлеңдерінен Мұқағалидың мұңға толы лирикасы аңғарылады. Мұқағалиға арналған жырларынан оқығанда ақын ұстазына тағзым жасап қана қоймай, өзінің де поэтикалық тағдырын ішкі деңгейде мойындап тұрғандай әсер қалдырады. Мұнда поэтикалық тектік жадыға деген адалдық анық сезіледі.

«Қаншеңгелдің» маған ерекше әсер еткен қырларының бірі – кітаптағы отансүйіштіктің арзан пафосқа айналмағаны. Ақын туған жерге деген махаббатын айқаймен емес, жүрекке салмақ түсіретін терең сағыныш арқылы жеткізеді. Сондықтан оның Отан туралы өлеңдері нанымды әрі шынайы естіледі. Бақыт Беделхан үшін Отан ұғымы саясаттан әлдеқайда терең мағынаға ие. Оның поэзиясында туған жер – рух дүниеге келген қасиетті мекен ретінде қабылданады.

Кітапқа алғысөз жазған ұлы қазақ ақыны Олжас Сүлейменов Бақыт Беделхан поэзиясынан «асқақ рух», «нәзік иірімдер» мен «философиялық терендік» көретінін ерекше атап өтеді. Бұл пікірдің кездейсоқ айтылмағаны анық сезіледі. Өйткені Бақыт Беделхан бүгінде тек қазақ әдебиетінің аясында ғана емес, тұтас түркі поэзиясы кеңістігінде назар аудартқан ақындардың біріне айналып келеді.

Әзербайжан оқырманы үшін «Қаншеңгел» әрі жақын, әрі жаңа құбылыс болып көрінеді деп ойлаймын. Оның рухынан біздің тауларымызға, сазымызға, Қорқыттан жеткен көне мұңға жақын сарын сезіледі. Сонымен қатар Бақыт Беделхан қазіргі түркі поэзиясына өзгеше метафизикалық қуат пен жаңа тыныс алып келген ақындардың бірі екені анық байқалады.

Түркі поэзиясы әлі де тыныстап тұр. Қиу салған қырлардан әлі де көк жүзін де қалықтап жүр.

Даланың үні әлі өшкен жоқ. Бақыт Беделханның «Қаншеңгелін» оқып отырып, мен осындай ойға келдім. Бәлкім, сөздің де шеңгелі болатын шығар. Сол шеңгелдің аты – «Қаншеңгел».

Әкбар ҚОШАЛЫ,
Әзербайжан жазушысы,
Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының иегері

СЫРДЫҢ СОЛ ЖАҒАЛАУЫ ТҮРЛЕНІП КЕЛЕДІ

КЕЙІНГІ ЖЫЛДАРЫ СЫР ӨНІРІНІҢ КЕЛБЕТІ АЙТАРЛЫҚТАЙ ӨЗГЕРІП КЕЛЕДІ. ӘСІРЕСЕ, СЫРДАРИЯНЫҢ СОЛ ЖАҒАЛАУЫНДА БОЙ КӨТЕРГЕН ЖАҢА БЫҚШАМАУДАНДАР ӨНІРДЕГІ ҚҰРЫЛЫС ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ АУҚЫМДЫЛЫҒЫН АҢҒАРТАДЫ. ОНЫҢ ІШІНДЕ ЗАМАНАУИ СӘУЛЕТ ҮЛГІСІНДЕГІ КӨПҚАБАТТЫ ТҮРҒЫН ҮЙЛЕР, ӘЛЕУМЕТТІК НЫСАНДАР МЕН ИНЖЕНЕРЛІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМДАР ҚАЛАНЫҢ ЖАҢА ТЫНЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРА ТҮСТІ.

Сырдың жағасына қоныстанған өңірде халықты тұрғын үймен қамтуға баса мән беріле бастады. Жыл санап қатары артқан жаңа тұрғын үй кешендері – осы жүйелі жұмыстың нақты көрінісін байқатады.

Сырдың бас шаһарында заманауи үлгідегі тұрғын үйлермен қатар, мектептер, балабақшалар, денсаулық сақтау және кәсіпкерлік нысандары қаз-қатар бой түзеп келеді. Мәліметке сәйкес, бүгінде қаланың сол жағалауында 169 нысан орналасқан.

Оның ішінде осы кезге дейін 136 көпқабатты тұрғын үй пайдалануға берілген. Сонымен қатар тұрғындарға қызмет көрсететін 20 әлеуметтік және 13 кәсіпкерлік нысан жұмыс істейді.

Қазір бұл аумақта 47 нысанның құрылысы жүргізілуде. Оның 25-і көпқабатты тұрғын үй болса, 20-сы кәсіпкерлік нысан. Бұдан бөлек бір аурухана мен емхана ғимараты салынып жатыр.

Келешекте инфрақұрылымды дамыту мақсатында қаладағы Иса Тоқтыбаев көшесінен сол жағалауға өтетін төрт жолақты жаңа автомобиль көпірін салу да

жоспарда бар. Бұл жаңа аудан тұрғындарының қауіпсіз әрі ыңғайлы қатынауына мүмкіндік береді.

Қызылорда облысы әкімдігінің мәліметіне сәйкес, сол жағалаудағы жаңа шағын ауданда 25 мыңнан астам адам тұрады. Мұнда мектептер мен балабақшалар, сауда орындары мен қоғамдық қызмет көрсету нысандары халық суранысына сай жұмыс істеп тұр. Қоғамдық көлік қатынасы да толық жолға қойылған.

Аймақтың басты жаңалығының бірі – Қызылорда қаласының сол жағалауында бір күнде 600 отбасына жаңа пәтер кілтінің табысталуы болды. Бұл кезекті қоныстой ғана емес, аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуындағы маңызды оқиға ретінде бағаланып отыр.

Салтанатты рәсімге облыс әкімі Мұрат Ерешбаев, Сенат және Мәжіліс депутаттары Руслан Рүстемов, Мұрат Әбеннов, Мархабат Жайымбетов, облыстық мәслихат депутаттары, зиялы қауым өкілдері мен ел ағалары қатысып, игі тілектерін арнады.

Қоныстой рәсмінде Қызылорда облысының әкімі Мұрат Ерешбаев Мемлекет басшысының тұрғындарды қолжетімді баспанамен қамту жөніндегі тапсырмалары аймақта жүйелі орындалып жатқанын атап өтті.

– Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы «Қолжетімді баспана – арман емес, біздің азаматтарымыздың алдындағы міндетіміз» деген болатын. Бүгін тұрғын үй

ҮСТЕЛ ТЕННИСІНЕН ӘЛЕМ ЧЕМПИОНАТЫ ЕЛОРДАДА ӨТЕДІ

2027 ЖЫЛҒЫ 22-30 МАМЫР АРАЛЫҒЫНДА АСТАНАДА ҮСТЕЛ ТЕННИСІНЕН 61-ШІ ӘЛЕМ ЧЕМПИОНАТЫ ӨТЕДІ. ОСЫ АПТАДА ҚАЛА ӘКІМДІГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТУРНИРДІҢ РЕСМИ ТАНЫСТЫРЫЛЫМЫН ҰЙЫМДАСТЫРДЫ. РЕСМИ ІС-ШАРАДА ЖАРЫСТЫҢ ДАЙЫНДЫҚ ЖҰМЫСТАРЫ МЕН АЛДАҒЫ ЖОСПАРЛАРЫ ТАНЫСТЫРЫЛЫП, СПИКЕРЛЕР ЖАН-ЖАҚТЫ МӘЛІМЕТ БЕРДІ. ЖИЫҢҒА МЕМЛЕКЕТТІК ОРҒАН ӨКІЛДЕРІ, ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БАҚ, СПОРТ ҚАУЫМДАСТЫҒЫ, БИЗНЕС, ТУРИЗМ САЛАСЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІ, СЕРІКТЕСТЕР МЕН КРЕАТИВТІ ИНДУСТРИЯ ӨКІЛДЕРІ ҚАТЫСТЫ.

Іс-шара этно-музыкалық қойылыммен ашылып, Қазақстанның мәдени болмысы мен Астанада өтетін әлемдік доданың символдық мәні көрсетілді. Сондай-ақ ITTF World Table Tennis Championships Finals Astana 2027 ресми туы сахнаға шығарылып, арнайы витринаға қойылды. Бұл сәт чемпионатқа дейінгі кері санақтың басталуын білдіретін маңызды символ.

Үстел теннисінен әлем чемпионаты – Қазақстан үшін тарихи оқиға. Себебі еліміз Орталық Азияда алғаш рет үстел теннисінен әлем чемпионатын өткізеді.

Бұған дейін 2026 жылғы 10 мамырда Лондонда ITTF туын Қазақстанға ресми табыстау рәсімі өткен болатын. Астанадағы іс-шара сол оқиғаның жалғасы ретінде ұйымдастырылды.

– 10 мамыр күні Лондонда командалық әлем чемпионаты аяқталды, оның қорытындысы бойынша туды салтанатты табыстау рәсімі өтті. Бұл – дәстүрлі, жыл сайын өтетін іс-шара. Әлем чемпионатын өткізетін ел келесі ұйымдастырушы мемлекетке эстафетаны табыстайды, – деді Қазақстан үстел теннисі федерациясы жанындағы ұйымдастыру комитетінің директоры Ділмар Жұмаділов.

Оның айтуынша, Астанаға спортшылар, халықаралық федерация өкілдері, жаттықтырушылар мен ұлттық құрамалар қатарынан шамамен 1 200 адам келеді.

жұмыстары қызу жүріп жатыр, шетелдік мамандар да тартылды. Белоруссиядан келген бапкер біздің құраманы дайындауда, – деді Үстел теннисі федерациясының вице-президенті Елсияр Қанағат.

Таныстырылымның тағы бір бөлімі халықаралық серіктестікті дамытуға және Astana 2027 жобасына бизнес өкілдерін тартуға арналды. Қонақтарға туроператорлармен және демалушылар-

мен жұмыс бағыттары таныстырылып, чемпионаттың ресми тұмары, кәдесый және имидждік өнімдерін әзірлеуге арналған халықаралық және республикалық байқаулар жарияланды.

Сондай-ақ Астанада өтетін әлем чемпионатының Қазақстанның халықаралық имиджі үшін маңызына да ерекше назар аударылды. Әлем біріншілігіне дүние жүзінің үздік спортшылары, ресми делегациялар, мыңдаған жанкүйер мен халықаралық БАҚ өкілі қатысады деп жоспарланып отыр.

– Әлемдік үстел теннисінің эстафетасын қабылдау – біз үшін үлкен мәртебе. Әлем чемпионатының туы Лондоннан ресми түрде жеткізілді. Елімізді лайықты танытып, ұйымдастыру деңгейін жоғары дәрежеде өткізуге және спортшылар мен жанкүйерлерге нағыз үстел теннисі мерекесін сыйлауға дайынбыз. Біздің спортшылар әлем чемпионатында өте жақсы нәтиже көрсетті, оның ішінде команда капи-

таны әрі елдің бірінші ракеткасы Кирилл Герасименко да бар. Бізде үстел теннисі қарқынды дамып келеді, бүгінде елдің барлық өңірінде дерлік үстел теннисі орталықтары салынған. Бұл спорттың дамуына оң әсерін тигізіп отыр, – деді Астана қаласының үстел теннисі бойынша аға жаттықтырушысы Әлия Жанпейісова.

А.БИМЕНДІ

кезегінде тұрған жерлерімізге жалпы аумағы 33 мың шаршы метрден асатын 600 пәтердің кілтін табыстап отырмыз.

Тұрғын үй кешенінің аумағында екі футбол алаңы, төрт спорт және балалар ойын алаңы, тынығу аймағы, 250 орындық автотұрақ және үш коммерциялық нысан орналасқан. Алдағы уақытта шаһардың келбетіне сән беретін жаңа тұрғын үйлер бой көтере береді, – деді өз сөзінде аймақ басшысы.

Жиын барысында Мәжіліс депутаты Мархабат Жайымбетов құттықтау сөз сөйлеп, ел ағасы Имамадин Зәкірұлы ақ батасын берді. Сонымен қатар жаңа тұрғын үйлердің сапалы әрі уақытылы салынуына үлес қосқан құрылысшылар облыс әкімінің Алғыс хатымен марапатталды.

Жаңа тұрғын үйлер Қызылорданың сол жағалауындағы заманауи тұрғын үй кешенінде орналасқан.

Салтанатты іс-шарада пәтер кілтін алған 600 отбасы осы жаңа ауданның тұрғыны болғандарына ерекше қуанды. Әсіресе, ұзақ жыл бойы тұрғын үй кезегінде тұрған азаматтар үшін бұл күн ұмытылмас сәтке айналды.

Негізінен, елімізде жыл санап халықты баспанамен қамту мәселесі мемлекет саясатының негізгі басымдықтарының біріне айналып келеді. Соның негізінде Қызылорда облысында да мыңдаған отбасының баспана мәселесі кезек-кезеңімен шешімін тауып келеді. Биыл Қызылорда қаласының сол жағалауындағы «Тұран» тұрғын үй кешенінің алғашқы 7 қабатты үйі пайдалануға берілді. Жалпы, аумағы 24 мың шаршы метрді құрайтын бұл кешенде 380 пәтер

бар. Жаңа кешендегі пәтерлер облыс әкімінің қатысуымен түрік инвесторы, аймақтағы жылу электр орталығының құрылысын жүргізген «Ақса Энерджи Қызылорда» компаниясының жұмысшыларына салтанатты түрде табысталды.

Ал Отан қорғаушылар күні қарсаңында 240 пәтерлік 6 көпқабатты үй пайдалануға берілді.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың ел бірлігі мен татулық туралы ұстанымына сәйкес өңірде қарқын алған құрылыс жұмыстарының әрбірі халықтың өмір сапасын арттыруға бағытталған. Осы арқылы Сыртопырағында тұрмыс кешіп жатқан әр отбасының тұрақтылығы, ертеңге сенімі мен әлеуметтік ахуалын арттыруға негіз қаланып отыр.

Аймақта тұрғын үй кезегінде тұрған азаматтарды баспанамен қамту мәселесі кезек-кезеңімен шешіліп келеді. Биылдың өзінде 2 400 пәтерді халық игілігіне беру жоспарланған. Осы мақсатқа бюджеттен 55 миллиард теңгеден астам қаржы бөлінген.

Сарапшылардың пікірінше, Қызылордадағы құрылыс қарқыны өңір экономикасына да оң әсер етуде. Біріншіден, жаңа құрылыс нысандары жүздеген адамды жұмыспен қамтыса, екіншіден, инженерлік инфрақұрылымның дамуы қаланың инвестициялық әлеуетін арттыруға оң ықпалын тигізуде. Сондай-ақ тұрғын үй қорының көбеюі әлеуметтік тұрақтылықты нығайтуға сеп.

Ербақыт ЖАЛҒАСБАЙ,
Қызылорда облысы

ОСЫ АПТАДА АСТАНАДА МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ КҮНІНЕ ОРАЙ «МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ФОРУМЫ ӨТТІ. ІС-ШАРАҒА ЕЛІМІЗДІҢ БАРЛЫҚ ӨНІРІНЕН 600-ГЕ ЖУЫҚ МӘДЕНИЕТ ҚЫЗМЕТКЕРІ, ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК САРАПШЫЛАР, БИЗНЕС ҚАУЫМДАСТЫҚ ӨКІЛДЕРІ, КРЕАТИВТІ ИНДУСТРИЯ МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ КОМПАНИЯ МАМАНДАРЫ ЖИНАЛДЫ.

КІТАПХАНАҒА БІРЫҢҒАЙ АҚПАРАТТЫҚ КЕҢІСТІК ҚАЖЕТ

Форумның басты ерекшелігі – дәстүрлі оқыту үлгісінен нақты жобалар әзірлеуге негізделген тәжірибелік форматқа көшу. Алғашқы күні «Мәдениет пен бизнес: серіктестер мен брендтерге қызықты жобаларды қалай жасауға болады?» тақырыбында панелдік сессия өткізілді. Форумның екінші күні Ұлттық академиялық кітапханада жалғасты. Күн тәртібінде кітапхана ісін құқықтық реттеу, цифрлық трансформация, инновациялық даму және заманауи басқару модельдері кеңінен талқыланды.

Жиын кітапхана директоры Күміс Сеитованың «Кітапхана және кітап баспа ісін құқықтық реттеудің өзекті мәселелері» тақырыбындағы дәрісімен басталды. Баяндамашы саладағы заңнамалық өзгерістерге, кітапхана және баспа ісін жетілдіру бағыттарына тоқталып, әзірленіп жатқан заң жобасы аясындағы негізгі басымдықтарды атап өтті. Сондай-ақ қабылдануы тиіс заңға қатысты бірқатар ұсыныстарын ортаға салды.

– Кітапхана және кітап шығару ісі саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін, құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық негіздерін айқындайтын «Кітапхана және кітап шығару ісі туралы» заң қабылдаудың маңызы зор. Еліміздегі кітапханалардың қызметін үйлестіру үшін біртұтас уәкілетті органды анықтау, сонымен қатар сала ерекшеліктерін ескере отырып, тиісті салалық уәкілетті органдарға кітапханалардың жұмыс істеу тәртібін бекітуге арналған құзыреттерді беру керек. Барлық кітапханалардың түрлері мен типтерін жүйелеу, оларға сәйкес нормативтерді әзірлеу және анықтау да кезек күттірмейтін мәселе. Занда кітапхана қорын толықтыру, есепке алу, сақтау, пайдалану және тозған қорларды есептен шығару ерекшеліктеріне арналған икемді негізгі құқықтық механизмдерді қарастыруымыз қажет. Сонымен қатар есепке алу,

каталогизациялау, цифрландыру, сақтау және деректерді алмастыру форматтарының бірыңғай стандарттары әзірленіп, бекітілгені дурыс. «Қазақстан Республикасының мемлекеттік кітапхана қоры» ұғымын заңға енгізу қарастырылса дейміз, – деді кітапхана директоры.

Қатысушылар өзекті ұсыныстар айтып, болашақ жоспарлар нақтыланды.

Одан кейін кітапхана директорының орынбасары Нұржан Жолдыбалинов «Metabiblioteka: болашақ кітапхананың цифрлық экзотикасы» тақырыбында баяндама жасап, кітапхана қызметін интеграцияланған цифрлық платформа арқылы дамыту, бірыңғай ақпараттық кеңістік қалыптастыру мәселелерін көтерді.

Педагогика ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ доценті, Халықаралық ақпараттандыру академиясының академигі Кәлима Түенбаева «Кітапхана 4.0: мәдениет, бизнес және жасанды интеллект дәуіріндегі жаңа модель» тақырыбында сөз сөйлеп, кітапханалардың жаңа әлеуметтік-мәдени кеңістік ретіндегі рөліне тоқталды.

Сондай-ақ George Washington University жанындағы Central Asia Program түлегі Данияр Қосназаров «Кітапхана қызметін монетизациялау әдістері: үздік тәжірибелер мен құралдар» тақырыбында халықаралық тәжірибелерді таныстырып, кітапхана қызметін қаржыландыру механизмін әртараптандыру жолдарын ұсынды.

Форум жұмысына 130-дан астам кітапханашылар қатысты. Бағдарлама аясында фасилитациялық форматта пікір алмасу ұйымдастырылып, жобалар әзірлеу бойынша практикалық сессия өтті. Іс-шара соңында қатысушыларға сертификаттар табысталды.

А.ЖОЛДАСБЕК

Бейіт БАСЫНДАҒЫ

Бейіт

(Суретсөз)

Алатау баурайындағы Кеңсай қорымында түсірілген сурет. Қорым емес, жер қайысқан зират. Зират емес, қайтқандар қаласы. Мұны айтқан біз емеспіз. Өлең сөздің зергері Исраил Сапарбай:

*Қаланың ту сыртында қала жатыр,
Бала жатыр,
Онда әзіз ана жатыр...*

*Ақ тер, көк тер қарбалас тіршіліктің
Ол қала үшін құны жоқ қара бақыр, –*

деп жырлайтын кәдімгі Кеңсай. Қазақтың көрнекті ақындары Мұзафар Әлімбаев пен Есенғали Раушанов зират ішіндегі жолдың шетіне жайғасып, әңгімелесіп отыр. Сірә, буыны сыр берген Мұзағанның көңілін қимаған Есаған ағасының жанына тізе

бүтіп, аз-кем аялдаса керек. Бейіттің басы. Қабірдің қасы. Ұзаққа кетіп, кең көсілетін әңгімеге ұқсамайды. Айтушы – Мұзаған. Тыңдаушы – Есаған. Ширақ шежіреші, елзезек естелікші Шүкір Шахайдың мәліметінше, бұл 1993 жылы 17 мамырда Үндістанда үзілген Оралхан Бөкейді жерлеу сәті. «Тағы бір қаралы топ бара жатыр, Қаланың ту сыртында қала жатыр» деп жаңағы Исраил көкем қара сөзбен зерлегендей, қаламгерлер қауымы ана қаладан мына қалаға тағзым етуге келген мезгіл.

Ерекше қабілетті Есенғали ақын да, маңғаз мінезді, сергек саналы Мұзафар шайыр да қатарлары қайтқанда Кеңсайға талай рет келген. Жақындарын жөнелткен. Қимастарын қалдырған. Кейін өздері де сол ауылға аттанды. Ер көңілді Есенғали аға тұлпар тектес Тахауи Ақтановтың қазасына орай:

*Ой, Кеңсай, мен қайтетінім бізгіңді,
Басыңа қат-қара бұлт үйірлді.
Теңселтіп нән кемеңі барады алып,
Қара су есік алды иірілді, –*

деп өлең жазып еді. Сондай-ақ «Алматы ақшамы» газетіне берген бір сұхбатында «Кеңсайдың жолы – қиын жол. Оны қиындатқан – өлілер емес, тірілер» деп толғады. Дерек пен дәйек атаулыны дәптеріне дамылсыз түртіп жүретін Мұзағам да бұл тақырыптан кенде қалған жоқ. Тұрлаусыз тіршілік сапарында ұзақ жасаған ол Алматы сыртындағы аруақтар шаһарында талай құрбы-құрдасымен қимай қоштасқан-ды. Мына бір өлеңі де сондай сырлы сәттерде тұса керек:

*Амалсыздан өлімге пенде болдым:
Достарымды көмгенде, мен де өлдім.
Жүзімдегі әжімді санамаңдар,
Жүрегімді неше рет жерге көмдім...*

Қазақ жырының алыбы Мұрат Мөңкешінің «Бәйіт еттім бұл сөзді, Қайғы шегіп заманнан. Заман азып не қылсын, Ай орнынан туады, Күн орнынан шығады. Мұның бәрі адамнан», – деп термелеткені секілді Мұзаған мен Есаған өмірдің қилы құбылыстарын әңгімеге айналдырып отыр ма, әлде бір-біріне бір-екі ауыз бәйіт оқып отыр ма, ол жағы белгісіз әрине. Бірақ қалай болғанда да бұл жерде мәнді мәселе қозғалып жатқаны анық. Мұзағанның ақын інісінің жабырқаулы жүзіне қалада қарап қол сермеуі, Есағанның ардақты ағасын қас қақпай тыңдай қалуы осыны аңғартқандай. Ал негізі осы бір ойлы отырыстың жай-жапсары жетпіс жылға жуық үзбей күнделік жазған Мұзафар ағаның тау-тау боп үйілген дәптерлерінің бірінде әдемілеп әдіптелгеніне сеніміміз мол... Тапса ғой соны...

Бауыржан ОМАРҰЛЫ

(Суретті түсірген Шүкір Шахай)

Музейтану форумы

Астанада IV Халықаралық Қазақстан музей конгресі мен «Қазақстан – Франция 2026» Музеология форумы өтті. Үш күнге созылған халықаралық жиынға Қазақстанмен қатар Франция, АҚШ, Түркия, Әзербайжан, Өзбекстан, Қырғыз Республикасынан жетекші сарапшылар, музей директорлары мен ғалымдар келді. Қатысушылар тарихи-мәдени мұраны сақтау, музей ісін дамыту, виртуалды көрмелер, мәдени дипломатия, музей қорларын цифрландыру, 3D визуализация мәселелерін талқылады. Форум аясында шеберлік сабақтары, секциялық отырыстар және халықаралық кездесулер ұйымдастырылды.

Мамандардың айтуынша, бүгінде музейлер жәдігер сақтайтын орын ғана емес, инновация мен халықаралық ынтымақтастықтың маңызды алаңына айналған.

Іс-шара тарихи-мәдени мұраны сақтау, музей ісін дамыту, инновациялар мен цифрлық жаңғыру мәселелеріне арналды. Форумның ашылуында Премьер-Министрдің орынбасары – Мәдениет және ақпарат министрі Аида Балаева жиынның Мәдениет және өнер қызметкерлері күні қарсаңында өтіп отырғанын атап өтіп, оның музей саласындағы кәсіби байланысты нығайтудың маңызына тоқталды. Сонымен қатар Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың мәдени мұраны сақтау және насихаттау мәселесіне айрықша көңіл бөліп отырғанын айтты.

Форумның негізгі бағыттарының бірі – Қазақстан мен Франция арасындағы музей саласындағы ынтымақтастықты дамыту.

Біз бұл форумға өз саласының білікті мамандарын жинадық. Олар өз тәжірибесін, музейге келушілердің қызығушылығын арттыру, туристер мен тұрғындарды көбірек тарту, көрмелерді мазмұнды әрі тартымды ету жолдарын ортаға салады. Сондықтан бұл кездесу – мәдениет саласындағы екі ел арасындағы жоғары деңгейдегі байланысты одан әрі нығайтатын маңызды алаң, – деді Францияның Қазақстандағы Төтенше және өкілетті елшісі Сильван Гюге.

Мәдени іс-шараға Қазақстанның барлық өңірінен музей мамандары да қатысты.

Бұл форумға қатысып отырғанымызға қуаныштымыз. Қазақстан – тарихи мұраға бай мемлекет. Сонымен бірге, ел аумағындағы климаттық ерекшеліктер археологиялық жәдігерлерге өзіндік әсерін тигізеді. Конгрестің басты мақсаты – музей саласының мамандарын бір алаңға жинап, халықтарымыздың тарихы мен мәдениетін бірлесіп дамытуға жол ашу.

Ұлттық музей директорының айтуынша, цифрлық трансформация – бүгінде әлемдік үрдіске айналған маңызды бағыт, – деді АІПН қорының атқарушы директоры Валери Фрелан.

Ал Аида-София тарихи музейінің директоры Мұрат Бозджу: «Ортақ тарих пен ортақ мәдениетті насихаттайтын мұндай жобалардың маңызы зор. Тарихшылар, археологтар мен музей мамандары мұндай халықаралық іс-шаралардың қажеттілігін жақсы түсінді. Ендігі міндет – осы бауырластық пен ортақ мәдени мұраны жас ұрпаққа кеңінен таныту. Форум осы бағыттағы маңызды аландардың біріне айналмақ», – деп ойымен бөлісті.

Музей бір орнында тұрмай, дамуы керек. Ол үшін әлемдік тәжірибені зерттеу маңызды. Соның аясында осы халықаралық конгресіміз жұмысын бастады. Француз әріптестеріміздің тәжірибесін тыңдап, жалпы осы музей саласын дамытуға қатысты мәселелерді қарадық. Жасанды интеллектіге, цифрландыруға байланысты мамандарды шақырып отырмыз. Мәдениет министрлігінің қолдауымен Е-музей цифрлық жүйесі арқылы әр экспонатты кез келген адам үйде отырып көре алатын мүмкіншілік жасап жатырмыз. Бұл тұрасында да әлемдік тәжірибені зерттегіміз келеді. Осы форумда француздың мықты-мықты музейлерінің мамандары келіп, өз тәжірибесімен бөлісіп отыр, – деді Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің директоры Берік Әбдіғалиұлы.

Бүгінде елімізде 286 музей жұмыс істейді. Олардың қорында 4,5 миллионнан астам жәдігер сақталған. Жыл сайын ел музейлеріне 6,5 миллионнан астам адам келеді. Бұл – халықтың тарихқа, мәдениетке және ұлттық мұраға деген қызығушылығы жылдан-жылға артып келе жатқанын көрсетеді.

А.БИМЕНДІ

Допинг: әділдік пен қауіптің шекарасы

«АСТЕРИКС ЖӘНЕ ОБЕЛИКС ЦЕЗАРГЕ ҚАРСЫ» ФИЛЬМІН КӨРГЕН БОЛАРСЫЗДАР. БҮЛ ТАРИХИ-ФАНТАСТИКАЛЫҚ СЮЖЕТТЕ АСТЕРИКС СИҚЫРЛЫ СУСЫН ІШКЕННЕН КЕЙІН ЕРЕКШЕ КҮШКЕ ИЕ БОЛЫП, РИМ САРБАЗДАРЫН ЖЕҢЕДІ. КӘДІМГІ ДОПИНГТІҢ БЕЙНЕЛЕНУІ ДЕСЕК ТЕ БОЛАДЫ. ШЫНДЫҒЫНДА, ДОПИНГТІҢ ТАРИХЫ СОнау ЕЖЕЛГІ ГРЕК ПЕН РИМ ДӘУІРІНЕ ДЕЙІН ЖЕТЕДІ.

Қазіргі спорттағы физикалық көрсеткішті жасанды түрде арттыратын препараттар – Олимпиадалық қозғалыстың қайта жандануымен бірге өзіне жаңа өріс тапты. 1904 жылғы Сент-Луис Олимпиадасында британдық марафоншы Том Хикс 42 шақырымдық қашықтықты жүгіріп өтіп, жарыстың соңғы 11 шақырымында есінен танып құлап қалады. Бапкері Шарль Люк оған бір мг стрихнин сульфатын салып, коньякпен ішкізеді. Хикс жарысты аяқтағанымен, ауыр жағдайда ауруханаға жеткізіледі.

Сол кезеңде спортшылар стрихнин, героин, кокаин және кофеин қоспасын қолдана бастайды. Бұл практика 1920 жылдарға дейін кеңінен жалғасып, кейін героин мен кокаинді тек дәрігер рецептісі бойынша ғана қолдану тәртібі енгізіледі.

Допинг – бұл спортшылардың нәтижесін жасанды түрде арттыруға бағытталған тыйым салынған препараттарды қолдану. Бұл тек ережені бұзу ғана емес, спорттың негізгі мәнін – адал бәсекелестікті бұрмалау, спортшылардың денсаулығына қауіп төндіру.

Допингке қарсы белсенді күресті бастаған алғашқы халықаралық ұйым –

Жеңіл атлетика федерациясы. 1928 жылы халықаралық ұйым стимуляторларды қолдануды тыйым салды. Алайда нақты нәтиже болмады. Себебі допинг қолдануды бақылаудың нақты жүйесі жоқ еді.

Жағдай танымал спортшылардың қайғылы өлімінен кейін ғана өзгерді. Мысалы, 1960 жылғы 26 тамызда дат велошабандозы Кнут Йенсен Римдегі Олимпиада 100 шақырымдық жарыс кезінде кенеттен құлап, қайтыс болды. Тексеру кезінде оның қанынан амфетамин ізі табылды. Бұл препарат XX ғасырдың 20-жылдарында ойлап табылып, Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде әскерде кең қолданылған-ды.

Сол сияқты, 1967 жылы Томми Симпсонның Франциядағы «Ле Тур де Франс» турнирінде қаза болуы халықаралық спорт қауымдастығын шұғыл әрекетке мәжбүр етті. Осы оқиғадан кейін Халықаралық Олимпиада комитеті 1968 жылғы Мехико Олимпиадасынан бастап спортшылардан міндетті допинг-тестін алу рәсімін енгізді. Сол кезеңнен бастап допингке қарсы бақылау ресми түрде басталды.

Спорт тарихында допинг дауы одан кейін де жиі қайталанды. Мысалы, 1988

жылғы Сеул Олимпиадасында канадалық желаяқ Бен Джонсон стероид қолданғаны үшін алтын медалінен айырылды.

Тағы бір даулы оқиға – велоспорттан әлем чемпионы және Livestrong қайырымдылық қорының негізін қалаушы Ланс Армстронгтың допинг дауы. Нәтижесінде, «Тур де Франс» жарысын жеті рет жеңген жетістігінен айырылып, Францияның жоғары атағы – Даңқ Легионын қайтарып берді.

Дүниежүзілік антидопинг агенттігінің (WADA) бұрынғы бас директоры Дэвид Хоумэн былай дейді: «Допингке қарсы бақылау – спортшылардың қауіпсіздігін

сақтау және халықаралық жарыстардағы әділдікті қамтамасыз етудің негізгі құралы. Ол тек жазалаудан тұрмай, білім беру мен алдын алу шараларын да қамтиды».

Шындығында, допинг мәселесі Қазақстанда да өзекті. Ұлттық антидопинг орталығы (KAZ/NADO) дерегіне сәйкес, оралтуринабол, эритропозитин, д्रोستانолон, метенолон, метилгексанами́н, мельдоний, флоросемид, тестостерон, болденон, оксандролон, анастрозол және басқа тыйым салынған заттарды қолданғандар спорттан ұзақ мерзімге шеттелді. 2014-2024 жылдары 97 атлет допингке қарсы ережені бұзғаны үшін дисквалификация-

ланды. Оның 36-сы ауыр атлет. Бұлардың арасында жаттықтырушылар да бар. Ең өкініштісі, Олимпиада ойындары мен Әлем чемпионаттарында ел намысын қорғаған танымал спортшылар допинг дауына ілікте.

Адам өмірі мен денсаулығына зиян келтіретін, күшті әсер ететін заттардың тізіміне 95 препарат жатады. Әрі жыл сайын тыйым салынған субстанциялар жаңартылып отырады.

1999 жылы құрылған Дүниежүзілік антидопинг агенттігі (WADA) бүгінгі күнде спортшыларға толық бақылау жүргізуді талап етеді. Бұл бақылау кейде спорттық жарыстардың өзінен қымбатқа түсетінін ескерсек, допинг мәселесінің халықаралық спорттағы саяси және экономикалық мәні айқын көрінеді.

Еркін күрестен халықаралық дәрежедегі спорт шебері Азамат Шағапұлының сөзінше: «Допинг – спортты бұлдіреді. Жеңіс тек еңбек пен таланттың арқылы келуі керек. Кімде-кім допинг қолдана, ол өзіне де, спортқа да зиян келтіреді». Осылайша, допингке қарсы күрес – тек спорттық әділдікті қорғау ғана емес, ұлттық намыс, халықаралық бедел және спортшылардың өмірі мен денсаулығын сақтау мәселесі ретінде қарастырылатын стратегиялық міндетке айналады.

Нұрлат БАЙГЕНЖЕ

AMANAT MEDIA GROUP Меншік иесі – «Айқын-Литер» ЖШС Директор – Талғат ЕШЕНҰЛЫ	Бас редактор Бауыржан БАБАЖАНҰЛЫ Бас редактордың орынбасары Тоқтарәлі ТАҢЖАРЫҚ ЖУРНАЛИСТЕР: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ, Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ, Наурызбек САРША, Ділда УӘЛІБЕК, Ахмет ӨМІРЗАҚ (Алматы қаласы)	ТЕХНИКАЛЫҚ БӨЛІМ: Елдар ҚАБА (беттеуші-дизайнер) Корректор: Саягүл САПАРҚЫЗЫ Нөмірдің кезекшісі: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ • Астана қ. «Медиа-холдинг» «ERNUR» ЖШС Сілеті көшесі 30, тел.: 8(7172) 99-77-77 • Тапсырыс №10200. Таралымы 5762 Көлемі 4 б. т. Бағасы келісім бойынша	Мекенжайымыз: 010000. Астана қаласы, Д.Қонаев көшесі 12/1 Редакция телефоны – 8(7172) 72-95-39 ЖАРНАМА БӨЛІМІ: 8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31 reklama.liter@gmail.com ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ: 8(771) 804-61-32, 8(7172) 72-95-39 podpiska.alt@gmail.com • Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді • Оқырман хаттарына жауап қайтарылмайды © «Түркістанда» жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды. • Суреттердің сапасына редакция жауап береді © Мақалалар коммерциялық негізде басылды • Жарнамалар мазмұнына редакция жауап бермейді М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Газет «Түркістан» газетінің компьютер орталығында теріліп, беттелді Газет ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Ақпарат комитетінде тіркеуге алынып, қайта есепке қою туралы №КЗ200VPY00019166 куәлігі 08.01.2020 жылы берілген. Индексі: Жеке жазылушылар үшін – 65413, мекемелер мен ұйымдар үшін – 15413.
---	--	---	---